

เป็นองค์ความรู้และทักษะที่มือที่เชี่ยวชาญในการทำเส้นสาย การทอผ้าด้วยกีพื้นบ้าน การข้อมูลธรรมชาติ และโภคภัณฑ์สีคราม แม่สีหลักที่ใช้เป็นสื่อแสดงเอกลักษณ์ในการแต่งกายของชุมชน นับเป็น ความสามารถในการสร้างสรรค์ปัจจัยสี่ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้เกื้อหนึ่งหมู่ วิถีการผลิตที่กลมกลืนเป็น หนึ่งเดียวกับวิถีชีวิตจริงนี้ ร้อยเรียงเป็นภาพวิถีชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย งดงามทั้งผู้คนและ ธรรมชาติรอบตัว เป็นที่สุดคุณภาพ สะกิดใจกลุ่มทอผ้าภาคใต้ผู้เดินทางไปเยือนและเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งได้คลี่คลายความงงนหรือความลึกลับของภูมิปัญญาการเลี้ยงครามข้อมรมความเข้าใจของคน ทั่วไป

กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการในรูปแบบ ครูและศิษย์ เกื้อหนุนให้เกิดมิตรภาพที่แนบแน่น ครูครามบ้านโภคภูมิถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตและพาทำโดยไม่ปิดบังหรือห่วงเห็นวิชา ในขณะเดียวกัน กลุ่มช่างทอผ้าจากภาคใต้ที่สมัครใจไปเรียนรู้ ได้ซึมซับความรู้ด้วยหัวใจ เห็นได้จากเวลา และการลง มือทำด้วยตนเองทุกกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้เกิดความมั่นใจเกิดพลังที่จะกลับไปทำการพื้นฟู การทำคราม “วิถีครามจากโภคภูมิสู่เพรกหา” ได้เริ่มต้นขึ้นในหัวใจและได้บทเรียนและองค์ความรู้ที่ สามารถประมวลได้ ดังต่อไปนี้คือ

๔-๔ เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมโรงเรียนย้อมครามบ้านโคกญา

๔-๔.๑ กีกอผ้าพื้นบ้านอีสาน

๔-๔.๒ ปั่นเส้นใยฝ้าย

๔-๔.๓ ไปนาหาผักห้าปลา

๔-๔.๔ นึ่งข้าวแต่เช้ากินได้ตลอดวัน

๔-๔.๕ ฝึกดูแลหมู่อครามใหม่

๔-๔.๖ ฝึกย้อมหมอนิลยาม เช้า

๔-๔.๗ เนื้อครามคุณภาพดี

๔-๔.๘ เส้นฝ้ายปั่นมือกินครามจนอิ่ม

๔-๕. เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงโป้ว บ้านห้วยหินคำ สุพรรณบุรี

๔-๕.๑ เรียนรู้การซ้อมส้อมสด (ข้อมเย็น)

๔-๕.๒ เส้นฝ้ายหลังจากซ้อมใบส้อม

๔-๕.๓ กี'ເວາບ້າຍໄປນໍ່ງທອໄດ້ຕາມສະດວກ

๔-๕.๔ กີ'ເວາພ້ອມທອ

๔-๕.๕ บັນເທິງຄ້ວຍເຄື່ອງຄົນຕຣີພື້ນບ້ານ

๔-๕.๖ ຈຸດເດັກໜູງชาวกะเหรี่ยงໄປວ

๔.๔.๑ องค์ความรู้การก่อหนี้อุปกรณ์ตามภูมิปัญญาพื้นบ้านโ哥กภู

เนื้อความเปยกที่ได้จากการกระบวนการทำเนื้อความและปลูกต้นความนี้ ยังไม่สามารถนำไปใช้กับสืบต่อสืบต้นได้ ตามภูมิปัญญาพื้นบ้านโ哥กภูซึ่งเป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทย อย่างที่สืบสืบทอดกันมา แต่ในชีวิตประจำวันและประเพณีชุมชน เช่น ผ้าชิ้นผ้ายมัดหมี หวาน ผ้านวน เป็นต้น ด้วยการพึงพอใจด้านเครื่องนุ่งห่มของบรรพชน จึงมีการคิดค้นสร้างสรรค์ ชิ้นงานขึ้นมาตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ สะท้อนเป็นภูมิปัญญาถ่ายทอดกันมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน

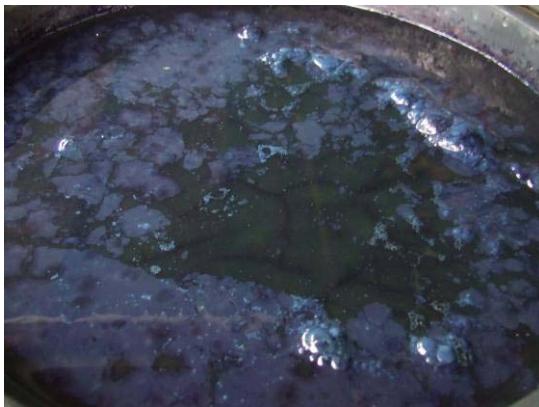
กรรมวิธีการก่อหนี้อุปกรณ์ เป็นขั้นตอนลำดับแรกของการเลี้ยงและการซื้อขายหนี้อุปกรณ์ โดยหลักการคือ การหมักหรือการเพาเชื้อความ ผลสำเร็จที่ได้จากขั้นตอนนี้ ตามองค์ความรู้ชาวบ้าน เรียกว่า “หนี้อุปกรณ์” ซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน คือ ผิวน้ำหนี้อุปกรณ์สีน้ำเงิน สดใส เมื่อตักดูน้ำคราม ภาษาชาวบ้านอีสานเรียก “โจกคราม”^๑ จะเห็นน้ำในหนี้อุปกรณ์สีเหลืองมะเขือสุก และเกิดฟองครามสีน้ำเงินทันทีและฟองจะไม่ยุบตัว หากคอมกlin จะได้กลิ่นหอมเฉพาะเรียกว่า “กลิ่นคราม” และเมื่อสัมผัสด้วยมือจะเกิดสีน้ำเงินติดเล็บติดมือจนไม่สามารถล้างออกด้วยน้ำเปล่าได้ ชาวบ้านเรียกว่า “ครามกินมือ”^๒

^๑ หนี้อุปกรณ์ เป็นหมายถึง ภาระของหนี้อุปกรณ์ที่ผ่านระยะเวลาในการหมักและเกิดสภาพร้าวมีข้อมูล

^๒ โจกคราม หมายถึง การตักน้ำครามขึ้นแล้วเทกลับลงไปในหนี้อุปกรณ์ เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนและสัมผัส อาการทั่วทั้ง

^๓ ครามกินมือ หมายถึง สีครามติดเล็บติดมือโดยไม่หลุดออกง่าย

๔-๖ ลักษณะหม้อครามเป็นหรือพร้อมย้อม

๔-๖.๑ สีหน้าหม้อครามคือมีฝ้านำเงินใส

๔-๖.๒ โขกคุน้ำคราม

๔-๖.๓ เกิดฟองละเอียดไม่ยุบตัว

๔-๖.๔ ยอมติดผ้ากินมือ

กรรมวิธีการก่อหม้อครามชาวไทยยื้นบ้านโโคกภู มี ๒ แบบ คือ

๑. การก่อหม้อครามโดยใช้เชื้อคราม กรรมวิธีนี้ต้องมี หม้อเชื้อ หรือหม้อครามที่เป็นແลัวและย้อมໄได้แล้ว จะเรียกໄได้ว่าเป็นการต่อเชื้อกีน่าจะได้ วิธีนี้หม้อครามจะเป็นเร็ว โดยปกติใช้เวลาหมักประมาณ ๓ - ๕ วัน ส่วนปริมาณน้ำไม่มีสูตรลำเร็จตายตัว ดูความพอใจเหมาะสมจากประสบการณ์ของครุคราม คล้ายกับการปรุงอาหารของยอดฝาเมืองในวิถีพื้นบ้าน ความรู้อยู่ที่มือสัมผัส ตาก หูฟัง จมูกคุมกลิ่น และลิ้นชิมรส เมื่อสังเกตในเชิงปริมาณตั้งต้น คือ น้ำเชื้อคราม ๑-๒ ขันที่ใช้อยู่เป็นประจำ (ประมาณ ๑ ถิตร) เนื้อคราม ๒-๓ อุ่นมือ (ประมาณ ๒-๓ ช้อนโต๊ะ) น้ำชาวดำขาวเจ้า ๒-๓ ขัน น้ำด่างครึ่งขัน จากนั้นหมักໄไว และคงอยู่จากการเข้าเย็น โดยสังเกต้น้ำสี ฟอง กลิ่น เป็นหลัก

๒. การก่อหม้อครามโดยใช้น้ำแข็งในคราม กรรมวิธีนี้ เป็นการก่อหม้อครามในกรณี ที่ไม่มีหม้อเชื้อครามเป็นมาก่อน จึงเริ่มจากการใช้น้ำที่ได้จากการหมักแข็งในคราม ๑ วัน ผสมกับเนื้อคราม และผสมกับน้ำชาวดำขาว น้ำด่าง มะขามเปียก ปูนกินหมาก แล้วหมักทิ้งไว้ จากนั้นคงอยู่สังเกตอาการที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจมีการเพิ่มส่วนผสมบางอย่างลงไปตามอาการที่สัมผัสได้ เช่นเมื่อชิมรสรู้สึกໄได้ว่ามีความเค็มจัดก็จะเติมความหวานจากอ้อยสดลงไป โดยปกติวิธีนี้ใช้เวลาหมักอย่างน้อย ๓ วัน ขึ้นไป หม้อครามจึงจะเป็นคราม และพร้อมย้อม ซึ่งจะขึ้นอยู่กับตัวแปร คืออากาศ และคุณภาพของวัตถุดินหลักที่เป็นส่วนผสมตั้งต้น

๔.๔.๒ กรรมวิธีการก่อหน้ามื้อครามบ้านแพรกหา

ในระยะ ๑๐ เดือนหรือ ๓๐๐ วันทีมปฏิบัติการทำครามบ้านแพรกหาได้เรียนรู้และฝึกทักษะการเลี้ยงคราม ฝึกย้อมผ้าครามทุกวัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวัน บทเรียนบทแรกคือการเลี้ยงหน้ามื้อครามซึ่งต่อไปนี้เป็นการมาจากการบ้านโคงกูสานารถเลี้ยงให้หน้ามื้อครามเป็นและฝึกย้อมได้ผลดีอยู่ประมาณ ๕ เดือน (กันยายน-๕๐-มกราคม๕๑) หลังจากนั้นปรากฏว่าหน้ามื้อครามเริ่มมีอาการผิดปกติ เช่นผิวหน้าหน้ามื้อครามสีคล้ำ ใจดูไม่มีฟองสีน้ำเงินแต่มีฟองสีขาว น้ำครามสีคล้ำน้ำโคลนและออกกลิ่นเหม็น “หน้ามื้อครามตาย” ทีมปฏิบัติการทราบร่วมกันสรุปสาเหตุได้ว่า เป็นเพราะสภาพอากาศทางภาคใต้มีความชื้นสูงกว่าภาคอีสาน และเรื่องการใช้น้ำชาวยาหนานี่ยังคงจะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของบ้านแพรกหาที่กินข้าวเจ้าทุกคนเห็นทางออกร่วมกันว่าจะต้องก่อหน้ามื้อครามขึ้นใหม่ให้มีชีวิตและดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกับชุมชนหรือผู้เลี้ยงในบริบทภาคใต้ ผลการทดลองทำให้ได้สูตรการก่อหน้ามื้อครามขึ้นพื้นฐาน ๓ แบบ อันเป็นการก่อทำนิวิถีครามบ้านแพรกหาอย่างแท้จริง

สรุปบทเรียนก่อหน้ามื้อครามบ้านแพรกหา

สูตรที่ ๑ ส่วนผสมตั้งต้น

๑. น้ำแข็งในคราม	๕	ลิตร
๒. น้ำชาวยาหนานี่ยา	๒	ลิตร
๓. ปูนกินหมายสีแดง	๑๐๐	กรัม
๔. เนื้อมะขามเปียก	๒๐๐	กรัม
๕. น้ำด่าง (pH ๑๒ ขึ้นไป)	๕๐๐	ซีซี

สูตรที่ ๒ ส่วนผสมตั้งต้น

๑. น้ำแข็งในคราม	๕	ลิตร
๒. ปูนกินหมายสีแดง	๑๐๐	กรัม
๓. เนื้อมะขามเปียก	๒๐๐	กรัม
๔. น้ำด่าง (pH ๑๒ ขึ้นไป)	๕๐๐	ซีซี

สูตรที่ ๓ สัดส่วนตั้งต้น

๑. น้ำแข็งจากหม้อที่เป็นคราม	๑	ขัน (ขันที่ใช้ประจำ วัดปริมาตรได้ ๑ ลิตร)
๒. น้ำชาวยาหนานี่ยา	๑	ขัน
๓. เนื้อมะขามเปียก	๔-๕	เม็ด
๔. ปูนกินหมายแดง	๑๐๐	กรัม
๕. น้ำด่างอย่างเค็ม	๑๐๐	ซีซี

๔-๗ การก่อหม้อครามบ้านแพรคหา

๔-๗.๑ ก่อหม้อครามใหม่ใช้เชื้อคราม

๔-๗.๒ ก่อหม้อใหม่ใช้น้ำแข็งในคราม

๔-๗.๓ ปุนกินหมาก

๔-๗.๔ มะขามปียก

๔-๗.๕ น้ำค่างและน้ำชาวข้าว

๔-๗.๖ โจกหม้อครามใหม่

๔-๗.๗ หม้อครามใหม่ต้องใช้ระยะเวลาในการหมัก

กรรมวิธีการเลี้ยง

สูตร ๑ และ ๒ ก่อหม้อแล้วโจกให้อากาศ ๒ รอบ เช้า-เย็น รอบละประมาณ ๒๐ ครั้ง ต่อเนื่องประมาณ ๓ วัน จึงเติมตามสัดส่วนคงที่ที่ใช้เลี้ยงหม้อครามหลังจากข้อมเป็นประจำ คือเนื้อครามประมาณเท่ากับลูกมะนาว น้ำชาวข้าวเหนียวหรือน้ำชาวข้าวเจ้าก็ได้ ประมาณ ๑ ขัน น้ำค่างอย่างเค็ม ๓ ฝาขาวค่าน้ำตราลิงห์ ปูนแดง มะขามปียก ๔-๕ เม็ด เติมแล้วรออุ่นอาการสัก ๓ วัน ถ้าสีเหลืองหม้อคราม

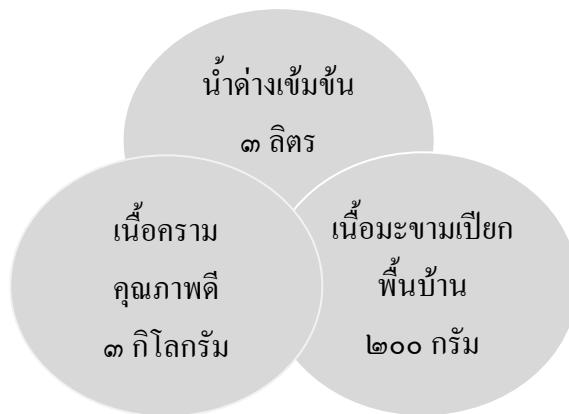
เปลี่ยนเป็นสีน้ำเงินใส่มีแวนนำมันก้าวตามน้ำที่มีสีน้ำเงินแล้วจึงจะทดลองข้อมูลได้

สูตรที่ ๓ ก่อแบบต่อเนื่องจากหม้อที่เป็นแล้ว ก่อแล้วทิ้งไว้ประมาณ ๓ วัน จึงจะดูสีน้ำที่มีสีน้ำเงินแล้วตามลักษณะ คือเนื้อคราม น้ำขาวข้าวเหนียวหรือน้ำขาวข้าวเจ้าที่ได้ประมาณ ๑ ขัน นำด่างอย่างเดิม ๓ ฝาขวดนำ้ตราสิงห์ ปูนแดง มะขามเปียก ๔-๕ เม็ด เดิมแล้วรอคุณภาพประมาณ ๗ วันหม้อครามจะเป็น และย้อมได้

๔.๔.๓ กรรมวิธีก่อหม้อครามขาวไทพวนลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

หลังจากเรียนรู้การก่อหม้อคราม เลี้ยงครามและฝึกย้อมมาเป็นระยะเวลาอันปี จนค้นพบกรรมวิธีหลักและเทคนิคที่เฉพาะในรายละเอียดในการก่อหม้อครามเลี้ยงครามของแต่ละคนแล้ว โครงการจึงได้จัดค่ายร่วมกันอยู่เลี้ยงคุณหม้อครามภาคใต้ขึ้น ระหว่างวันที่ ๔-๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ที่บ้านแพรกหา เป็นกิจกรรมที่ชวนเครือข่ายเรียนรู้ในภาคใต้ร่วมรับรู้และช่วยกันทำ และชวนกัลยาณมิตรที่ทำการจากต่างภาคมาช่วยเพิ่มเติมความรู้ ทำให้ได้เห็นกรรมวิธีการก่อหม้อครามสูตรลับแล ซึ่งเป็นผลจากการทดลองของคุณประเสริฐและคุณสีนวล หมวดทอง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านน้ำใส่ตี อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งได้ทำการพื้นฟูผ้าไหหมอกลับแลสีธรรมชาติขึ้นในระยะ ๕-๖ ปี ที่ผ่านมา จนสามารถพื้นฟุ้นการย้อมแม่สีธรรมชาติที่ต้องทำขึ้นสืบสานตามภูมิปัญญาดั้งเดิมทั้งหมด

สูตรการก่อหม้อครามลับแล

ลำดับการทำ

๑. เทน้ำด่างลงในอ่างคราม
๒. เอาเนื้อครามลงขยำกับนำด่างให้เข้ากันเป็นเนื้อเดียว
๓. ขยำเนื้อสัมมะขามโดยใช้นำด่างผสมพอเปียกให้ละเอียด
๔. ผสมเนื้อมะขามที่ขยำแล้วลงในอ่างนำ้คราม
๕. โขกนำ้ครามจนขึ้นฟองฟู ลังเกต ได้ว่าฟองครามละเอียดไม่ยุบ

ทิ้งไว้ให้กรอบข่าววัน (๒๔ ชั่วโมง) จากนั้นค่อยๆ แห้งผ่านฟองกรรมเพื่อฉุน้ำรามให้ฟองซึ่งจะมีลักษณะเหนียวขึ้นจะเห็นเป็นสีเหลืองมะเขือสุกภายใน ๑-๒ วัน จากนั้นทิ้งไว้ ๑ วัน เพื่อให้หม้อรามแข็งแรงเต็มที่ จึงสามารถทำการข้อมได้ ปกติทางกลุ่มลับแอลไขข้อมเส้น ใหม่มากกว่าข้อมเส้นฝาย

ลักษณะอาการหม้อเป็นพร้อมย้อม

๑. ฟองนิ่ง ฟองละเอียด ไม่แตกตัว
๒. สีฟองมีสีน้ำเงินเหลืองน้ำมันก้าดสีม่วง
๓. สีน้ำรามให้ฟองต้องมีสีเหลืองมะเขือสุก

๔-๙ การก่อหม้อรามสูตรลับแอล ลักษณะหม้อเป็นพร้อมย้อม

๔-๙.๑ ฟองเนียนละเอียด

๔-๙.๒ นำ้ໄຕฟองสีเหลืองมะเขือสุก

๔-๙.๓ โจกแล้วเกิดฟองสีน้ำเงินเหลืองสีม่วง

๔-๙.๔ หม้อรามเป็นพร้อมย้อม

ลักษณะอาการที่ไม่ดี และแนวทางแก้ไข

ถ้าน้ำรามสีออกเขียวให้เติมส้มผสานน้ำด่าง ถ้าน้ำรามออกสีน้ำเงินเข้มแสดงว่ามีเนื้อรามมาก แล้ว ไม่ต้องเติมเนื้อรามอีก ให้ชิมรสของน้ำราม ถ้ารสเค็มแสดงว่ายังคือญี่ ถ้ารสจัด ให้เติมน้ำด่างแล้ว ค่อยๆ แล้วการจนหม้อรามพื้นที่น้ำ ถ้าน้ำรามมีกลิ่นคาวๆ ให้เติมน้ำด่างลง ไปแก้อาการ

๔.๔.๔ ห้องเรียนครามใต้ถุนบ้าน ฝึกความชำนาญด้วยตนเอง

ผลการฝึกเลี้ยงหม้อครามของกลุ่มแก่นนำที่บ้านแพรกหา นับตั้งแต่วันที่ ๒ กันยายน ๕๐ เป็นต้นมาซึ่งใช้กระบวนการเรียนรู้จากการลงมือทำ และเกิดมีพัฒนาการเป็นการเรียนรู้ตามลำดับที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละคน แล้วนำสิ่งที่ได้พบได้เห็นหรือข้อสังเกตตามความสนใจของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระหว่างปฎิบัติการเลี้ยงหม้อครามข้อมูล เช่นของทุกวัน จากนั้นhabทสรุปเป็นประสบการณ์ร่วมทุก ๑ เดือน เพื่อนำมาเป็นหลักการเลี้ยงคราม ข้อมูลนี้ในบริบทบ้านแพรกหา หรือบริบทภาคใต้ ได้ความรู้เบื้องต้นและข้อสังเกต ดังต่อไปนี้

การเลี้ยงหม้อครามนั้นก็ล่าว่าได้ว่า เป็นศาสตร์และศิลป์เฉพาะทาง เป็นความรู้ที่มีสัมพันธ์แนบแน่นอยู่กับผู้เลี้ยง และสภาพเดินพื้นที่ที่เป็นไปตามฤดูกาล และเหตุปัจจัยในบริบทนั้นๆ ต้องอาศัยการเลี้ยงอย่างใส่ใจ ในการสังเกตอาการของหม้อครามอย่างละเอียด และการสัมผัสด้วยประสาททั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น และใจ) รวมทั้งการตระเตรียมอาหารและยา คือ เนื้อคราม น้ำชาว้า น้ำด่างธรรมชาติ ปูน กินหมาก สำมะนา:UITableView และกระบวนการที่เป็นไปอย่างประณีตละเอียดอ่อนทุกวัน จึงเป็นการยากที่จะขยายองค์ความรู้ออกไปเป็นสูตรสำเร็จหรือเป็นตำราเรียน หรือเทคนิคใดที่ติดต่อออกไป เพราะหลักการที่สรุปได้ ยังมีรายละเอียดที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละวันเป็นตัวแปร บางประเด็น เช่น ความกึ่งของน้ำด่างถ้าไม่ซิมก์ไม่รู้ชัดเจน จะใช้ภาษาพูดภาษาเบียนอธิบายให้ตรงกับชัดเจน ผู้ที่อยากรู้อยากเรียนจะเข้าใจอย่างถ่องแท้เมื่อได้ลงมือทำหรือสัมผัสริบบุกขั้นตอนอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติเท่านั้น “จึงจะทำเป็น”

อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้จะมีเกณฑ์การวัดผลที่เห็นได้ชัดเจน คือ พัฒนาการของคนเลี้ยงคราม ว่ามีประสบการณ์เพียงพอที่จะเกี่ยวข้องกับวงจรชีวิตหม้อครามที่ตนเลี้ยงทะลุปุ่นไปร่องเพียงไหน จนเกิดความชำนาญในการดูแลรักษาให้หม้อครามเป็นมีสภาวะพร้อมย้อม จะเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จในเบื้องต้น รวมทั้งผลงานการข้อมูลที่เป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ชี้วัดที่น้ำครามกินผ้าเปลี่ยนเป็นสีน้ำเงินได้เร็ว สีสดใส และเมื่อหม้อครามเกิดปัญหาสามารถสืบสานหาต้นเหตุและแก้ไขได้ จากประสบการณ์ในการทดลองเลี้ยงครามที่บ้านแพรกหา ทำให้ผู้ร่วมปฏิบัติการทั้งในส่วนกลุ่มทดลองบ้านแพรกหา และในส่วนนักเรียน โรงเรียนสหทิพะได้รู้จักอย่างเข้าใจต่อหลักณะการเกิด และการมีชีวิตของหม้อคราม ดังกรณีบุปผาการฝึกเลี้ยงครามของคุณหนูแจก เกื้อทอง อายุ ๔๐ ปี ที่มีวิจัยซึ่งเป็นช่างทองผ้ากลุ่มแพรกหา เห็นได้ชัดว่า “ครามเป็นแม่สีที่มีชีวิต” ต้องการดูแลเอาใจใส่ และกินอาหารตามธรรมชาติ อยู่กับคนเลี้ยงครามที่ดำรงชีวิตในวิถีพื้นบ้าน และส่งเสริมให้คนเลี้ยงได้พัฒนาจิตใจให้สงบเข้มประณีตขึ้น

“เริ่มจากการเตรียมเนื้อที่ปลูกคราม ทำเนื้อคราม แล้วนำมา ก่อหม้อคราม มีส่วนประสมหลายอย่าง เช่น เนื้อครามที่ดี น้ำด่างที่เก็บมาก ปูนแดง มะขามเปียกที่มีคุณภาพ การเลี้ยงหม้อครามเหมือนกับบททดสอบอย่างหนึ่ง การเลี้ยงหม้อครามนานกว่าเหมือนเลี้ยงลูกคนหนึ่ง สังเกตดูว่าเหมือนกับเด็กที่เราเก็บไม่รู้ว่าเขาอยากกินน้ำ หรือกินข้าว หม้อครามก็เหมือนกับบางที่ก็ไม่รู้ว่าเขาอยากกินเปรี้ยวหรือกินเค็ม ตั้งแต่ไปคุ้วิถีของชาวโคกภูเขา การเลี้ยงหม้อครามของชาวโคกภูเขาตั้งแต่ ๒๒-๓๐ สิงหาคม ๕๐ ได้เรียนรู้

นายอ่อนมาก ได้รู้วิธีการเลี้ยงสัมภัตสีหน้าของคราม กลืนของหน้าอ่อน รสาที ไม่น่าเชื่อว่าต้นไม้เล็กๆ จะได้สีที่สวยงาม

กลับจากโคลกฯ ได้เชื่อว่าครามมาเลี้ยงต่อที่แพร กห กลับมาแบ่งกันคนละหม้อสองหม้อ เลี้ยงไปสักพักก็ย้อมได้ ย้อมเลือ ย้อมเด็นด้าย ผ้าพันคอ ตอนนั้นรากด้วนข้าวมันคีแล้ว กิดว่าคงไม่มีปัญหาแล้ว แต่พอย้อมไปสักพักประมาณเดือนพฤษภาคม ๕๐ หม้อครามเริ่มตาย ย้อมไม่ติด ใจก็เริ่มเสียทำอะไรไม่ถูก เริ่มรวน เป็นอย่างนี้อยู่ประมาณ ๒-๓ เดือนก็ติดไปต่างๆนาๆ เนื้อครามไม่ดีบ้าง น้ำด่างไม่คีบ้าง เป็นเพราะเลี้ยงด้วยน้ำซาวข้าวเจ้าบ้างแหละ สรุปผิดทางเป็นการใหญ่เรื่องนอกตัวไม่ได้กลับมาดูว่าแต่ละคนบกพร่องอย่างไรจึงทำให้หม้อครามตายจนเหลือเพียง ๒-๓ หม้อ

๔-๕ ห้องเรียนเลี้ยงครามใต้คุนบ้าน

๔-๕.๑ หม้อของคราเลี้ยงคุ ใส่ใจตามนิสัยคนเลี้ยง

๔-๕.๒ หม้อครามของออง

๔-๕.๓ คูแลหม้อครามทุกช้า ทุกเย็น

ใกล้ชิด ใส่ใจ ฝ่าสัมภัตอาการ

อยากกินเปรี้ยว กินหวาน

รู้ได้จากการสัมผัสด้วยมือ

ดมกลิ่นและชิมรส

๔-๕.๔

๔-๕.๕ มัดข้อมราม

๔-๕.๖ เข็บข้อมราม

๔-๕.๗ ผลงานการข้อมบนเส้นฝ้าย

๔-๕.๘ ผลงานการข้อมเสื้อยืดและผ้าฝีน

จนมาถึงงานค่ายรามที่แพรกหาได้เชิญผู้รู้ รอบรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงหม้อรามมาจากลับแล ได้พื้นที่หม้อรามที่เหลืออยู่ขึ้นมา เริ่มก่อหม้อรามแบบสูตรลับแล ด้วยความเอาใจใส่การสังเกตจึงสรุปบทเรียนว่า สูตรลับแลข้อมเส้นฝ้าย ไม่ค่อยติด และใช้เนื้อรามกับน้ำด่างมากเลยลองเอาสูตรของลับแลมาประสมประสานกับสูตรโภคภู ย้อมติดคึกกว่า ตอนนี้หม้อรามเริ่มคึบขึ้น ย้อมได้อีกครั้ง ตั้งแต่ได้รับความรู้ใหม่ๆ จากการค่ายรามเพิ่มเติมจากเดิม รู้สึกได้เลยว่ารู้จักมันดีขึ้น ไม่โท闷 โน่นนี่แต่เริ่มอาใจใส่สังเกต เริ่มคุ้มนัน เป็นเข้าใจกันดีขึ้น ความมั่นใจเพิ่มขึ้น ไม่ค่อยกลัวว่าหม้อจะตายอีก

ตอนนี้ถ้าหน้าตาก็เริ่มทำใจ ได้แล้ว แม่สีนวลเคยบอกว่าถ้าเลี้ยงหน้าตาก็ไม่ตาก็เก่งเกินไป ต้องมีตากบ้างอย่าไปเสียดาย มันตากแล้วก็ก่อให้มาได้ แต่ก่อนเป็นคนใจร้อนเป็นคนชุ่มช้ำน ไม่ค่อยเรียบร้อยเท่าไหร่ ตอนนี้สังเกตตัวเอง ได้ว่าใจเย็นขึ้น นิ่ง รู้จักวางแผนมากขึ้น ไม่เก็บอะไรที่ไม่ดีมาใส่ใจ รู้สึกผูกพันกับหน้าตาก็ไม่ได้ไปดูมัน รู้สึกเป็นห่วง ไม่รู้ว่าอยู่ดีหรือเปล่า เหมือนญาติคนหนึ่ง"

กรณีตัวอย่างที่ ๒ ของ (อุร ทองขาว อายุ ๔๖ ปี) ทอผ้ามาประมาณ ๑๕ ปีแล้ว ในที่มีงานคราม จะยอมรับกันอยู่ว่า ของเป็นแม่บ้านที่มีความนิ่งเรียบร้อย ใจเย็น ขยันหมั่นเพียร เมื่อฝึกเลี้ยงครามปรากฏ ว่าหน้าตากของของย้อมได้เก็บทุกวัน และได้ถ่ายทอดบทเรียนการเลี้ยงครามให้ทีมงานฟังว่า

๑. เวลาเติมอาหารหลังการย้อม จะจำไว้ว่าใส่อะไรเท่าไหร่ได้ และต้องแล้วให้ดี ถ้ารอลาน้ำชาไว้ช้า เราก็ต้องลดเนื้อครามลงตามส่วน

๒. การโขกครามเข้าเย็นสำคัญมาก จะตักนิ่งๆตักขึ้น ไม่คน ไม่เวียนในหน้า เพราะจะทำให้ครามเน่า เวียนหัว เหมือนที่ครูครามบ้านโโคกภูว่า โขกหนาๆครามจะบ้าจะเม่า

๓. นำค่างเติมคงที่ทุกครั้งหลังย้อม ถ้าลดปริมาณลงสังเกต ได้ว่าหน้าตาก็ขึ้นช้า

๔. เวลาข้อมะบีบขยำเหมือนการคั้นกะทิ

๕. ถ้าขี้ครามเหลืองๆติดผ้าค่อยๆเบี่ยให้มันลงไปกันหน้า หลังจากข้อมเติมน้ำชาไว้ ๑ ขัน (ประมาณครึ่งลิตร) เนื้อคราม ๑ อุ้งมือ นำค่างๆๆ (ปริมาณ ๑ ช้อนโต๊ะ)

๖. เติมปูนเมื่อน้ำครามออกกลิ่นเปรี้ยว

๗. เติมส้มมะขามเมื่อน้ำครามสีคล้ำออกคำ

๘. เวลาเลี้ยงครามทำใจหายๆ (หายใจ) เข้าห้องครามแล้วทิ้งเรื่องอื่นๆหนด

๙. ออกจากห้องครามก็ไม่กังวลอะไรมากแล้วแต่เขาจะเป็น

๔.๔.๕ พัฒนาการในการเรียนรู้จากห้องเรียนครามให้ถูกต้อง

จากการประมวลเรื่องราวดังที่การเลี้ยงครามของทีมปฏิบัติการเลี้ยงครามเพรกหา ๑ คน ระหว่างเดือน กันยายน ๕๐-มิถุนายน ๕๑ ซึ่งมีเป้าหมายในการเลี้ยงคราม ๑ ประเด็นคือ สี วิธีการ และปริมาณการใช้เนื้อคราม เพื่อตอบโจทย์ คุณภาพสีที่พอใจ การเลี้ยงครามสูตรเพรกหาและต้นทุนการย้อมสามารถประมวลภาพวิธีการที่เป็นไป เมื่อทบทวนความเป็นมาตั้งแต่เริ่มต้นเปิดห้องเรียนสามารถแบ่งเป็น ๒ ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะลองผิดลองถูก กันยายน-ธันวาคม ๕๐

กันยายน	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม
<ul style="list-style-type: none"> ฝึกเลี้ยงหม้อคราม ซึ่งต่อเชือ มากก บ้าน โภกภู เลี้ยงง่ายย้อมได้ คนเลี้ยงมีความสุข มี กำลังใจ 	<ul style="list-style-type: none"> เรียนรู้ธรรมชาติหม้อ คราม การสังเกต ความเป็นไปตาม สถานะแวดล้อม ดูดฝุ่น ความชื้นสูง หม้อครามขึ้นรา เรียนรู้ผลของการ ใช้ เนื้อครามใหม่ เนื้อ ครามเก่า ลองก่อหม้อครามใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> ลองผิดลองถูก การ เยี่ยวยาหม้อคราม อาการผิดปกติ เรียนรู้หม้อครามตาย ทดลองยกหม้อคราม วางบนชั้นไม้สูง ๖๐ ซม.เพื่อทดสอบความชื้น จากดิน 	<ul style="list-style-type: none"> ลองผิดลองถูกการ เยี่ยวยาหม้อคราม อาการป่วย เรียนรู้หม้อครามตาย คนเลี้ยงมีความกังวล ท้อแท้

ระยะเรียนรู้พัฒนาการเลี้ยงสูตรแพรอกหา มกราคม-มิถุนายน ๕๑

มกราคม	กุมภาพันธ์	มีนาคม
<ul style="list-style-type: none"> ก่อหม้อครามใหม่ตามสูตร แพรอกหา ขยายพื้นที่ห้องเรียนครามได้ ถูนบ้าน ค่อยๆเลี้ยงดูหม้อครามใหม่ อย่างใส่ใจ 	<ul style="list-style-type: none"> ระยะหมักหม้อครามใหม่ เพิ่มความรู้เพิ่มพลังสร้างสรรค์ โดยชวนกัลยาณมิตรมาเข้า ค่าย"ร่วมกินอยู่เลี้ยงดูหม้อ ครามภาคใต้" หม้อครามใหม่อาการดี เจริญเติบโต 	<ul style="list-style-type: none"> หม้อครามใหม่เริ่มมีชีวิตย้อม ได้ ขยายเชือก่อหม้อใหม่ได้ ย้อมเส้นด้ายเก็บตัวอย่างคุณ ภาพสี ๑ - ๑๐ ครั้ง ทดลองแยกเลี้ยงด้วยน้ำชา ข้าวเหนียว น้ำชาข้าวจ้าว

เมษายน	พฤษภาคม	มิถุนายน
<ul style="list-style-type: none"> ย้อมได้เป็นปกติ แต่ไม่ต่อเนื่อง เพราคนเลี้ยงครามและวิถี ชุมชนมีประเพณีวันว่าง (สงกรานต์) จึงพักหม้อคราม 	<ul style="list-style-type: none"> การเลี้ยงคราม รูมีอ รูไจ ได้ สูตรเฉพาะตัวของหม้อคราม แพรอกหา ก่อหม้อครามใหม่สูตรเดิม เพื่อ ทดลองทำให้แน่ใจ 	<ul style="list-style-type: none"> หม้อครามใหม่ เริ่มย้อมได้ทุก วัน คนเลี้ยงครามมั่นใจมีความเป็น ปกติ ในวิถีการเลี้ยงคราม

๔-๑๐ พัฒนาการเลี้ยงหม้อคราม

๔-๑๐.๑ เฝ้าคูแมลงหม้อครามใหม่ย่างไกล็ชิด

๔-๑๐.๒ เรียนรู้ชีวิตไปกับคราม

๔-๑๐.๓ เผาเอาปีกเด็กน้ำทำน้ำค่าง

๔-๑๐.๔ หน้าฝนยกหม้อครามหนีความชื้น

๔-๑๐.๕ เย็บข้อมเสื้อยืด

๔-๑๐.๖ หม้อครามธรรมชาติเทียบข้อมติดผ้าแล้วสีคราม
จะไม่ละลายน้ำ ไม่ต้องกลัวสีตก

๔-๑๐.๗ ตัวอย่างสีข้อมหนึ่งถึงสีบครั้ง

๔-๑๐.๘ เตาดินปลวกท่าสีครามใช้ทันทาน

๔.๔.๖ การเลี้ยงหม้อครามให้ได้ผลดี

ในการเลี้ยงครามให้ได้ผลดีนั้น หมายถึง หม้อครามมีชีวิต ย้อมได้ทุกวัน ย้อมติดสีน้ำเงินเข้ม ใส่พบว่ามีองค์ประกอบหรือปัจจัยหลักอยู่ ๔ ประการ คือ คนเลี้ยงคราม การสังเกตและการสัมผัส อาหารคราม และสภาพอากาศล้วงแวดล้อม ทั้งสี่ด้านจะเข้มโยงกันแน่นมีผลกระทบลึกลับกันและกัน ซึ่งมีรายละเอียดขององค์ประกอบดังนี้

๑. **คนเลี้ยงคราม** ด้านจิตใจ มีความตั้งใจ ให้เวลาเลี้ยงดูสม่ือนดูแลญาติหรือคนพิเศษคนหนึ่ง ค่อยดูแลว่าเขาอยากกินอะไร ให้อาหารตามอาการที่เขาแสดงให้เห็น

๒. **การสังเกตและการสัมผัส** ความเป็นแม่สีที่มีชีวิตต้องค่อยสังเกตสีหน้า สีของน้ำครามเวลาโจก ลักษณะฟอง ชิมรสเปรี้ยวเค็มเผ็ด ฟังเสียงโจก และสัมผัสน้ำครามด้วยมือ โดยมีข้อสรุปในการสังเกตและสัมผัสดังนี้

อาการที่เป็นบวก	อาการที่เป็นลบ
<ul style="list-style-type: none"> เมื่อโจกแล้วฟองละเอียด ฟองไม่ยุบ ฟองสีน้ำเงิน สีหน้าครามก่อนโจก สีน้ำเงินใส มีฝ้าอกสีม่วง ชิมรสน้ำครามมีรสกลางๆ ไม่อออกเค็ม ไม่อกรสเปรี้ยว คุณกลิ่นหอมกลิ่นหวาน สัมผัลื่นมือ สีครามติดเล็บ ติดมือ 	<ul style="list-style-type: none"> เมื่อโจกแล้วฟองขยาย ฟองยุบเป็นสีขาว สีของน้ำครามก่อนโจกมีสีคล้ำออกดำ ชิมรสน้ำครามจืด อกรสเค็มจัด เปรี้ยวจัด กลิ่นหวานออกกลิ่นคาวๆ สัมผัสร้านมือ สีครามไม่ติดเล็บ ไม่ติดมือ

๓. **อาหารในการเลี้ยงคราม** เป็นองค์ประกอบตั้งต้นที่ต้องให้ความใส่ใจอย่างประณีตในการเตรียม การเตรียมอาหารดี หมายถึงวัตถุคุณที่ใช้ได้จากธรรมชาติ และมีความสด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

- เนื้อครามที่ดี การเตรียมเนื้อครามให้ได้คุณภาพดี เริ่มต้นตั้งแต่การปลูก และการตัดต้นครามมาทำเนื้อ เนื้อครามที่ดีจะมีลักษณะที่บ่งบอกได้จาก เนื้อน้ำเงินอมม่วง และเนื้อครามที่นำมาเป็นอาหารเลี้ยงหม้อครามต้องหมักไว้อย่างน้อย ๓ เดือนเนื้อครามที่หมักเก็บไว้นานๆ ยังเลี้ยงครามได้ดี
- น้ำขาวข้าวให้สารอาหารแก่จุลทรรศ์ซึ่งเป็นตัวรีดิวัต์ตามธรรมชาติ ได้จากการถังน้ำขาวเจ้าก่อนหุงในวิธีประจำวันน้ำขาวข้าวที่ใช้จะมีอายุไม่เกิน ๒-๓ วัน เพราะถ้าน้ำขาวข้าวบูดใช้เลี้ยงครามไม่ได้ ส่วนน้ำขาวข้าวเหนียวสารูปกันว่าใช้เลี้ยงครามให้ผลดีกว่าน้ำขาวข้าวเจ้า โดยสังเกตผลได้จาก การที่น้ำครามมีกลิ่นหอมกว่า หม้อครามพื้นตัวพร้อมย้อมเร็วกว่าการเลี้ยงด้วยน้ำขาวข้าวเจ้า
- เนื้อมะขามเปียก ควรใช้เนื้อมะขามที่เก็บจากต้นธรรมชาติโดยตรง เพราะถ้าซื้อตามตลาดอาจมีเกลือหรือน้ำเจือปน

- บุนกินหมาย นิยมใช้ปูนแดง เพราะ ให้สีนำเงินเข้มกว่าปูนขาว
- นำด่างซรมชาติ ในบรรดาอาหารคราม นำด่างจะเป็นเรื่องที่จัดการได้ให้มีความต่อเนื่องได้ยาก ที่สุด เพราะนำด่างที่ใช้เลี้ยงคราม ได้มาจากเพาเปลือกกลุกมะพร้าวสุก (เปลือกยังมีสีเขียว) และไม่มีเหล็กสด ไม่มีมะนาวสด ซึ่งวัตถุดินทั้ง๒ ประการต้องรอให้มีเหตุปัจจัยพร้อมจึงจะได้นำเข่น เปเลือกมะพร้าว ที่มีปฏิกิริยาครามจะได้จากการไปเก็บจากบ้านที่มีงานเลี้ยงในประเพณีชาติ ที่งานบวช งานศพ ซึ่งใช้มะพร้าวทำอาหารจำนวนมาก และไม่มีเหล็ก ไม่มีมะนาว ได้จากการตัดกิ่ง ทิ้งของเพื่อนบ้าน หรือกรรมทางหลวงตัดกิ่งไว้ข้างถนน อย่างไรก็ตามเพื่อนบ้านที่รับรู้ว่าวัตถุดิน ดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการเลี้ยงคราม ก็จะช่วยเก็บไว้ให้ เมื่อคำนึงถึงการเลี้ยงการข้อมต่อเนื่อง และทำผ้าครามออกสู่ตลาดจำเป็นต้องจัดการให้มีนำด่างใช้อย่างต่อเนื่อง ในเบื้องต้นจึงได้นัด หมายกันว่าในหนึ่งเดือน ให้มีวันนำด่างช่วยกันหนึ่งวัน

๔. สภาพอากาศเฉพาะถิ่น จากการบันทึก และสังเกตสภาพอากาศในรอบปีว่ามีผลต่อการเลี้ยง และการข้อมครามอย่างไร สรุปได้ว่า เมื่อไหร่ที่มีสภาพอากาศแปรปรวนสูง เช่น ลมแรง ฝนตกไม่คิดที่ ห้องพักร่มผิดปกติ หน้อครามจะมีอาการผิดปกติไปด้วย

การปฏิบัติการเลี้ยงหน้อครามข้อมครามในถูกฟัน (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๐) ที่ผ่านมาสามารถ เลี้ยงข้อมได้เป็นปกติ มกราคม- กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ อากาศแปรปรวนสูงมีผลทำให้

การเลี้ยงการข้อมทำได้ยาก ส่วนถูกแด้งตั้งแต่เมษายนจนถึงมิถุนายน ๒๕๕๑ การเลี้ยงการข้อม เป็นไปอย่างปกติและมีผลค่อนข้างเป็นที่พอใจของคนเลี้ยงครามพัฒนาการเลี้ยงครามเป็นลักษณะเฉพาะ ของบ้านแพร กห มีข้อค้นพบใหม่ๆเกิดขึ้นจากการทดลองเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

๑. การก่อหน้อใหม่โดยไม่ต้องใช้เชื้อจากหน้อครามที่เป็นแล้ว แต่ใช้น้ำแซ่บในครามถัวผักงอก ของบ้านแพร กห ใช้เวลาหมักประมาณ ๑ เดือนหน้อครามเป็น

๒. การเลี้ยงด้วยนำชาวข้าวเหนียว สังเกตได้ว่าหน้อครามแข็งแรงดีและฟื้นตัวเร็วกว่าการเลี้ยง ด้วยนำชาวข้าวเจ้า (จากการทดลองของคุณหนูแยก เกือบทอง ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๑)

๓. ผ้าฝ้าย เส้นด้ายฝ้าย เสือฝ้ายก่อนข้อมแซ่นนำชาวข้าวไว้ ๑ คืน ก่อนข้อม จะกินครามได้ดีกว่า แซ่นนำธรรมชาติ

๔. การเลี้ยงด้วยนำชาวข้าวเหนียวผสมกับนำชาวข้าวเจ้าเลี้ยงได้ ไม่มีผลกระทบด้านลบ จาก ประสบการณ์ คุณกัญญา สงค

๕. นำด่างจากพื้นไม้มีเหล็กสด จะมีรสเค็มและกัดลิ้นดีกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับนำด่างจากพืช ชนิดอื่นๆ พืชที่ใช้คือไม่มีมะนาว(ทุกส่วน)มะพร้าว(ทุกส่วน)

๖. จากการทดลองบันทึกการใช้เนื้อครามเลี้ยงหน้อและผลการข้อมค่าเฉลี่ยจากประสบการณ์ ช่างข้อม ๔ คน ในระยะเวลา ๑ เดือน สรุปได้ว่า เนื้อคราม ๑ กิโลกรัม สามารถข้อมเส้นฝ้ายดิบได้ ๑ กิโลกรัม (หน้อครามอ่างดินเผา ๒๐ หน้อขนาดเล็กปริมาตร ๖ ลิตร)

๗. ในระหว่างที่หน้อครามเป็นต้องข้อมทุกวัน หน้อครามจึงจะดีอย่างสม่ำเสมอ

๔.๔ กระบวนการเกิดสีน้ำเงินของรามในทางวิทยาศาสตร์

ภูมิปัญญาการข้อมูลตามวิถีพื้นบ้าน นับเป็นศาสตร์และศิลป์ที่แวดวงวิชาการมีความสัมสัย และอยากรู้ก็ตามเพื่ออธิบายเชิงวิทยาศาสตร์ให้ชัดเจนด้วยความคุ้นเคยกับกฎเกณฑ์ที่มีคำอุบหนึ่งเดียว หรือ公然ว่าจะช่วยพัฒนาให้เกิดการผลิตสีรามหรือผ้ารามให้ดีขึ้นทั้ง ในเชิงปริมาณและคุณภาพ แต่ในข้อเท็จจริงของวิถีรามมีตัวแปรทางสังคมและธรรมชาติที่ไม่สามารถใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาควบคุมได้ทั้งหมด หากการใช้ภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตเป็นหนึ่งเดียวของคนเลี้ยงรามกับหม้อรามสามารถปรับปรุงและพัฒนาการทำราม ข้อมูลนี้ให้ดีขึ้นทุกวันๆ ได้ดังกรณีคนเลี้ยงรามบ้านแพรกหา ที่สั่งท่อนความรู้สึก “ในเมื่อเลี้ยงหม้อรามเป็น ข้อมูลสีรามติดผ้าก็ไม่จำเป็นต้องให้ชาวบ้านศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์” อย่างไรก็ตามการอธิบายเชิงวิทยาศาสตร์ก็จำเป็นสำหรับคนทั่วไป ที่ไม่เคยรับรู้หรือสัมผัสถันวิถีชนชนหรือผลผลิตจากการใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชนชน ผศ. อนุรัตน์ สายทอง คณบดีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ราชภัฏสกลนคร ได้ศึกษาและพัฒนาชุดความรู้ของภูมิปัญญาชาวไทยผู้ด้านสิ่งทอ ได้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการศึกษาระบวนการเกิดสีรามกับทีมวิจัยและโดยเฉพาะครูและกลุ่มนักเรียนการทำราม เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ณ โรงเรียนสพทิพยวิทยา ในประเด็นการอธิบายการเกิดสีรามในทางวิทยาศาสตร์ สรุปความได้ว่า

กระบวนการลำดับที่ ๑ เริ่มต้นจากในราม ในในรามจะมีสารเคมีตัวหนึ่งอยู่ที่ปากใบและมีองค์ประกอบอยู่ ๒ ส่วนหนึ่งอนปากกา กับปลอกปากกาจะติดกันอยู่ ซึ่งมีคุณสมบัติ ไม่มีสีและไม่ละลายน้ำ เมื่อเอาใบรามมาแช่ในน้ำจะมีสารเคมีตัวหนึ่งเรียกว่า เอ็นไซม์จากจุลินทรีย์ ซึ่งจะทำหน้าที่ดัดปลอกปากกาหรือแยกองค์ประกอบของสารสีออกเป็น ๒ ส่วนจึงสามารถละลายอยู่ในน้ำ จะมีส่วนหนึ่งที่มีขนาดใหญ่กว่าและเมื่อเจอกับปลอกปากกาจะแยกตัวเป็นสารสีน้ำเงิน(Indigo Blue) และจะไม่ละลายน้ำ แต่มีอนุภาคเล็กมากๆแยกออกมากไม่ได้ ขณะที่เราแช่ใบรามในน้ำ เราจึงสังเกตเห็นฟอง สีน้ำเงินผุดขึ้น เพราะเป็นส่วนที่เจอกับปลอกปากกาจะแยกตัวเป็นสีน้ำเงินในอากาศนั่นเอง

กระบวนการลำดับที่ ๒ การทำน้ำอุ่น ตามภูมิปัญญาชาวบ้านจะนำปูนกินมากผสมลงในน้ำ ครามแล้วใช้วิธีตีให้ขึ้นฟอง และตีไปจนกระทั่งฟองยุบ ก็เพื่อให้น้ำครามได้เจอกับอุ่นในอากาศทั่วทั้ง กีดสารสีน้ำเงินที่มีอนุภาคเล็กๆ ได้เข้าไปจับหรือยึดเกาะกับเนื้อปูนเป็นล้านๆอนุภาค ทำให้มีน้ำหนักมลลงให้น้ำหรือแยกออกจากน้ำ กล้ายเป็นเนื้อรามตกลงบนอนุภาค ได้น้ำ เมื่อรินน้ำใส่พื้นเริง ได้น้ำอุ่นที่มีลักษณะเหมือนเนื้อโคลน และมีสภาพความเป็นค่าคงสูง(pHประมาณ 12) ซึ่งเป็นค่าคงของปูนกินมาก

กระบวนการลำดับที่ ๓ การก่อหม้อราม การที่ชาวบ้านนำเอาเนื้อรามมาผสมกับน้ำด่าง น้ำชา ชาขาว และเนื้อมะขามเปียก แล้วใช้เวลาหมักไว้และโขกเข้าเย็นให้สัมผัสถูกากศ์เพื่อปรับความเป็นกรดด่างให้เข้าสู่สภาพที่พอดี หรือสมดุลและทำให้เกิด จุลินทรีย์กลุ่มนี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกิดสี แต่

เรายังไม่รู้ว่าเป็นจุลินทรีย์กลุ่มไหนเกี่ยวข้องอย่างไร รู้แต่ว่าถ้าไม่มีจุลินทรีย์กลุ่มนี้ ไม่เกิดสี ถ้ามันตายสีก็ตายด้วย

หม้อครามที่หมักหรือเลี้ยงไว้ หมักเลี้ยงไปเรื่อยๆ จุดหนึ่ง pH จะลดลงเหลือประมาณ ۱۰ ใช้เวลาประมาณ ۱۵ วัน น้ำหมักสีน้ำเงินจะกลายเป็นสีเหลืองคล้ายมะเขือเทศ คือการเปลี่ยนโครงสร้างจากสาร Indigo Blue เป็นสาร Indigo White หรือ Leucoindigo ขณะที่อยู่ในหม้อคราม และไม่รู้ว่าจุลินทรีย์ตัวไหนไปทำหน้าที่กัดปลอกให้คล้ายน้ำออยู่ในหม้อครามและไม่มีสี เมื่อเรานำเส้นฝ้าย ผ้าฝ้ายลงไปขึ้นสารสี(Indigo White) จะแทรกเข้าไปในโครงสร้างทางเคมีของไผ่ฝ้าย ซึ่งมีหมู่ OH เปรียบเสมือนมีเดือยให้สารสีเข้าไปเกาะ เวลาข้อมครามชาวบ้านจึงข้อมอยู่ใต้น้ำ โดยการทำให้แน่นๆ ไม่น้ำออกพอปล่อยมีอีสเข้าไปได้ทั่วๆ เมื่อยกขึ้นมาบิดน้ำออก สารสี(Indigo White) ที่อยู่ในผ้าจะอกกับออกซิเจนในอากาศจับตัวกลายเป็นสีน้ำเงิน(Indigo Blue) และถูกขังติดอยู่ในเส้นใยและไม่ละลายน้ำ ผ้าข้อมครามสีจึงติดทนไม่หลุด แม้เป็นผ้าที่ริ้วใช้นานปีก็ยังมีสีน้ำเงินสดใส

๔.๖ กระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่หลักสูตรครามเชิงบูรณาการ

งานทดลองก่อหม้อเลี้ยงครามในโรงเรียน เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากปฏิบัติการปลูกครามและทำเนื้อครามในภาคเรียนที่ ๑ การฝึกก่อหม้อเลี้ยงครามให้กับนักเรียนในกลุ่มเป้าหมายนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ สัมผัสน้ำหนอนและกรรมวิธีในกระบวนการเลี้ยงหม้อคราม เรียนรู้ส่วนผสมในการหมักน้ำคราม จากเนื้อครามที่ปลูกขึ้นเอง รวมทั้งสารอินทรีย์ในห้องถัง เช่น ปุ๋ยกินหมากน้ำชาวยา นำด่างจากปีกถั่วของพืช และฝึกการสังเกตอย่างละเอียดต่อเนื่องของลักษณะทางกายภาพหม้อคราม คือฟอง สีน้ำคราม กลิ่น รส และปฏิกริยาผันแปรตามภูมิอากาศ เพื่อจะได้นำหลักการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์มาเทียบเคียง หรืออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนวิทยาศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตจริง รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างกลมกลืน

กระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากการนำพากลุ่มนักเรียนในเป้าหมายเข้าร่วมงาน “ร่วมกินอยู่” ทำตัวหนาเลี้ยงดูหม้อคราม” ที่บ้านแพรกหาซึ่งเป็นการเรียนเชิงปฏิบัติการ ใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการทำให้ดู ให้ลองทำ และให้คำปรึกษา จากคนรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูก

กระบวนการต่อมา ให้นักเรียนทดลองก่อหม้อเลี้ยงครามในโรงเรียน โดยกลุ่มแม่บ้านแพรกหาเป็นครูสอนก่อหม้อคราม เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เมื่อผ่านการลองทำ และได้สัมผัสระบวนการทำครามตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกต้นคราม ทำเนื้อคราม ก่อหม้อครามเลี้ยงคราม ข้อมครามแล้ว กลุ่มนักเรียนเกิดความสนใจจากการฝึกสังเกต และได้คิดหัวข้อโครงงานศึกษาในประเด็นต่อเนื่องดังนี้

๑. การศึกษา สภาพน้ำด่างที่เหมาะสมในการก่อหม้อคราม
๒. การศึกษา สีครามที่ได้จากใบครามฝักตรง และใบครามฝักอ
๓. การศึกษา การก่อหม้อครามในรูปแบบต่างๆ

- ๔. การศึกษา ส่วนต่างๆของต้นครามที่นำมาสกัดสี
- ๕. การศึกษา การเจริญเติบโตของต้นครามในดิน ชนิดต่างๆ
- ๖. การศึกษา อัตราส่วนที่เหมาะสมในการสกัดสีจากต้นคราม
- ๗. การศึกษา เปรียบเทียบสีของครามเมื่อเลี้ยงด้วยน้ำชาวาน้ำ夷 และน้ำชาวาน้ำเจ้า

๔-๑ กระบวนการเรียนรู้นำไปสู่หลักสูตรครามเชิงบูรณาการ

๔-๑.๑ ฝึกนักเรียนก่อหน้าครามในโรงเรียน

๔-๑.๒ ฝึกนักเรียนก่อหน้าครามในโรงเรียน

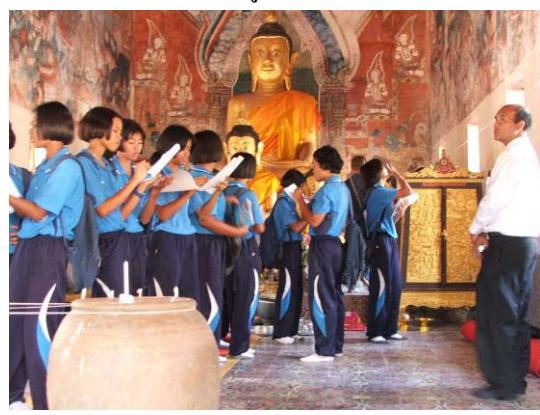
๔-๑.๓ หน้าครามใหม่ของบรรพต

๔-๑.๔ เรียนรู้กระบวนการทอผ้า

๔-๑.๕ เรียนรู้การข้อมคราม

๔-๑.๖ ห้องเรียนศิลปะในโบสถ์วัดวัง

๔.๖.๑ ห้องเรียนศิลปะจากสีธรรมชาติ

ร่องรอยภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และวัดวัง อำเภอเมือง เมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีอายุประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้ว บ่งบอกอย่างชัดเจนถึงการใช้สีธรรมชาติตามเชื่อ บอกเรื่องราวทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน และเรื่องราวด้านพุทธศาสนา อาจารย์ผ่อง เช่งกิจ จากสถาบัน อาศรมศิลป์ กล่าวถึงภูมิปัญญาด้านนี้ในโอกาสที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องครามและการทอผ้าเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๑ ไว้ว่า “การเขียนภาพจิตรกรรมไทยสมัยโบราณฝาผนังหรือบนผ้า ช่างโบราณจะลง พื้นด้วยพเน็คหมายนามและดินสอพอง จากนั้นจะใช้ครามเดินสีหลัก แต้มสีแดงจากดินแดง สีเหลืองจากยาง ต้นรังค์ทอง สีครามจะติดทนและมีเสน่ห์มากๆภาพเขียนฝาผนังโบราณ วัด วัง และวัดวิหารเบิกถือเป็น ห้องเรียนศิลปะชั้นยอดเยี่ยมสำหรับนักเรียน นักศึกษา ขอให้รับมาเรียนกันเถอะ”

ข้อสังเกตภูมิปัญญาการใช้สีธรรมชาติในงานจิตรกรรมพื้นบ้าน ถือเป็นกรอบความคิดของ โครงการในส่วนงานบูรณะการคราม และสีธรรมชาติทั่วไปกับการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้กับนักเรียน ในห้องถัน ระบุ น้อยปาน ที่มีวิจัยสะท้อนข้อสังเกตในเวทีครุเรียนรู้เรื่องครามเมื่อ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๐ ไว้ว่า “ชุดพิเศษ โดยตรงของกระบวนการเรียนการสอนในสถาบันศิลปะคือการให้นักเรียน นักศึกษาใช้ สีเคมีซึ่งมาจากไนน์ก์ไม้รู้แก่นราคายัง โดยไม่เคยเบิดหนูเบิดตาเรียนรู้งานของช่างคาดช่างปืนพื้นบ้านซึ่ง ได้สร้างสรรค์จิตรกรรมพื้นถัน ไว้ให้มากมาย”

กิจกรรมค่ายศิลปะจากสีธรรมชาติของนักเรียน จึงเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต่อเนื่องจากกิจกรรมก่อหม้อครามเลี้ยงคราม เพื่อให้นักเรียนเห็นถึงการนำครามมาใช้ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวันได้ เช่น การทำผ้าเช็ดหน้ามัดข้อมสีครามหรือสีธรรมชาติทั่วไป การทำสมุดบันทึกทำมือ การทำสูตรครามใช้กับตัวเอง และที่สำคัญคือการเชื่อมโยงกับสาระการเรียนรู้งานศิลปะของโรงเรียน ซึ่ง จะเห็นได้ว่าในการเรียนการสอนวิชาศิลปะ สีที่ใช้กันในงานวัด งานนาติก คือ สีเคมีซึ่งมีราคาสูง ไม่เคย มีการหยินยกประเด็นการใช้สีธรรมชาติซึ่งมีร่องรอยของคุณภาพรู้เดิมในห้องถันมาศึกษาเรียนรู้กัน ทั้งที่ ความรู้นี้อยู่ใกล้ตัวและมีคุณค่าทางศิลปะทั้งพื้นถันและชุมชนโดยตรง

ค่ายศิลปะจากสีธรรมชาติ ครั้งที่ ๑ โดยกระบวนการเป็นการเปิดโลกทัศน์เรื่องที่มา และ ความสำคัญของสีธรรมชาติรอบๆตัว รวมทั้งฝึกปฏิบัติการทุกขั้นตอนในกระบวนการข้อมสีธรรมชาติ ให้ กลุ่มนักเรียนเป้าหมายได้เรียนรู้และทดลองทำชิ้นงานด้วยการฝึกเทคนิคการมัด การเย็บสร้างลวดลาย บน ผ้า การสกรีนด้วยสีธรรมชาติ และสมุดบันทึกทำมือหุ่มปักสีธรรมชาติ

อาจารย์ โมลี แก่นนำทีมปฏิบัติการคราม ชั้นมัธยมปีที่ ๒ ได้บันทึกประสบการณ์ที่ได้รับจาก การเข้าค่ายครั้งนี้ไว้ว่า “ตลอดเวลา ๑ ปี ที่รวมกลุ่มกันทำสีธรรมชาติ วันนี้เป็นการเข้าค่ายครั้งแรกของ พากเรา ระหว่าง วันที่ ๑๑-๑๓ มีนาคม ๒๕๕๑ เรานัดรวมตัวกันที่โรงเรียนสหทิพาระวิทยา เวลา ๐๘.๐๐ น. เพื่อออกเดินทางไปยังสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาช่องจังหวัดตรัง สถานที่ในการ เข้าค่ายศิลปะของเรา ในระหว่างการเดินทางพากเราได้เห็นสิ่งต่างๆ มากมาย ชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน

ที่ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งกล้ายกลึงและแตกต่างกันไปตามวิถีชีวิต เมื่อพากเราเดินทางมาถึงก็ได้เจอกับพี่ ๆ ป้า ๆ หรือเป็นผู้ใหญ่ใจดีที่มาเป็นครูของพากเรา และเพื่อน จากหลายโรงเรียนมารอเราอยู่ก่อนแล้ว ในการเข้าค่ายครั้งนี้มีเพื่อน ๆ พี่ ๆ ที่สนใจในการทำสีธรรมชาติ จากโรงเรียนปัญญาธิจังหวัดพัทลุง โรงเรียนวิเชียรมาศ จังหวัดตรัง รวมแล้ว ๕๐ คน ทางค่ายได้มีกิจกรรมให้เราได้ทำความรู้จักกับเพื่อนใหม่ พากเรา จึงสนิทกันและสามารถทำงานร่วมกันได้ดี

เช้าวันใหม่ พากเรารอ กำลังกายที่ล้านกว้าง หลังจากนั้นพากเราเริ่มเรียนรู้สิ่งใหม่ การทำผ้ามัดข้อม เย็บข้อม จันสามารถทำได้ วันนี้พากเราทดลองสักดีจากใบไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ใบไทร ให้สีแดงแกมน้ำตาล ใบเสมีด ให้สีเขียวอ่อน”

ค่ายศิลปะจากสีธรรมชาติ ครั้งที่ ๒ โดยกระบวนการเป็นการเรียนรู้ต่อเนื่องในการพัฒนาเทคนิค การมัดข้อม สร้างลวดลายตามจินตนาการ และเทคนิคการทำผ้ามัด โดยใช้สีธรรมชาติเป็นสีหลัก

บรรพต มนีโรจน์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ แกนนำกลุ่ม บันทึกประสบการณ์ว่า “หลังจากค่ายศิลปะครั้งที่ ๑ ประสบผลสำเร็จ ก็ได้มีการจัดค่ายศิลปะครั้งที่ ๒ ขึ้น ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๑ ณ โรงเรียนสพทงพระวิทยา ใน การจัดค่ายครั้งนี้มีนักเรียนและคุณครูที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับค่ายศิลปะจากโรงเรียนปัญญาธิจังหวัดพัทลุงมาร่วมเข้าค่ายด้วย ในคืนแรกมีคุณครูธิรุณี สุวรรณสะอาด ครูสอนศิลปะของโรงเรียนสพทงพระวิทยา มาอธิบายวิธีการทำผ้ามัด และแนะนำการใช้อุปกรณ์ในการทำผ้ามัด

รุ่งเช้าของวันใหม่ทุกคน ไปนั่งดูพระอาทิตย์ขึ้นจากขอบฟ้าริมหาด เพราะโรงเรียนเราติดทะเลเป็นภาพที่สวยงาม จากนั้นพากเราช่วยกันต้มใบไม้เพื่อสักดีธรรมชาติที่จะนำมาเย็บผ้าและทำผ้ามัด วันนี้มีพี่ ๆ จากหมู่บ้านคีริวง จังหวัดศรีธรรมราชมาสอนวัดลายเส้นและการเย็บในตามลวดลายที่ร่างไว้จากนั้นฝึกเย็บในตัวร่างกายด้วยสีจากเนื้อครามผสมกับน้ำด่าง เป็นหลักการเย็บเพื่อทำผ้ามัดสีธรรม พากเราช่วยกันทำผ้ามัดกันจนถึงเย็น

กิจกรรมยามค่ำคืน ในคืนนี้พากเราได้โชว์ผ้าที่ทุกคนช่วยกันทำ โดยส่งตัวแทนกลุ่มออกแบบ นำเสนอ โดยให้สมาชิกช่วยกันแต่งตัวให้กับตัวแทนกลุ่มออกแบบเดินแฟชั่นโชว์ ให้อธิบายแนวคิดในการแต่งกาย แล้วให้แต่ละกลุ่มออกแบบแสดงความชอบคุณพี่ ๆ ที่ได้มาให้ความรู้แต่ละกลุ่มก็แสดงไม่เหมือนกัน พี่ ๆ ต่างประทับใจมาก คืนนี้บรรยายกาศเต็มไปด้วยความอบอุ่น

เช้าวันใหม่ทุกคนต่างช่วยกันทาสารซิลิเกต ซึ่งมีคุณสมบัติในการเคลือบสีให้ติดทนบนผ้ามัดที่ทำค้างไว้ตั้งแต่เมื่อวาน และรอนานผ้าแห้งใช้เวลาประมาณ ๔ ชั่วโมง แล้วเราก็นำผ้ามาต้มเอาเทียนออก และแต่ละกลุ่มก็นำผ้าของกลุ่มตัวเองมาจัดแสดงพร้อมทั้งอธิบายว่าผ้าฝันนี้เย็บด้วยสีอะไร มีวิธีการเย็บอย่างไร จากนั้นเด็กๆ ร่วมกันสรุปกิจกรรมที่ได้ทำมาและบอกความรู้สึกของตนที่ได้ร่วมค่ายซึ่งเด็กๆ บอกว่าชอบและประทับใจในกิจกรรมของค่ายมาก จากนั้นเด็กๆ ทุกคนก็แยกกันเดินทางกลับบ้าน

ค่ายเด็กเลี้ยงคราม เรียนซ่อนแสремช่วงปิดเทอม โดยกระบวนการเป็นการฝึกปฏิบัติการอย่างเข้มข้นให้กับแกนนำกลุ่มนักเรียนทำครามในช่วงปิดเทอม เนื่องจากกลุ่มเด็กนักเรียนสะท้อนปัญหาว่า ในช่วงปิดเทอมการฝึกเด็กครามมีข้อจำกัดเรื่องเวลาและความต้องเนื่องในการสังเกตปฏิกริยาหม้อคราม จึงขอเรียนเพิ่มเติมในช่วงปิดเทอมซึ่งจะมีเวลาเต็มที่และต่อเนื่องในการเรียนรู้การเลี้ยงครามย้อมคราม ครอบครัวตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยมีทีมแม่บ้านเลี้ยงครามแพรกหาเป็นครุพี่เลี้ยง

จันจิรา ดาวาพงศ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ แกนนำกลุ่ม บันทึกไว้ว่า “ระหว่างวันที่ ๒๐ – ๒๗ กันยายน ๒๕๕๑ พากเรา ๕ คน พากันไปเข้าค่ายเรียนการเลี้ยงหม้อครามย้อมครามที่โรงย้อมครามบ้านแพรกหา วันแรกพี่เปี้ยว ป้าเจียว ป้าอง ป้ารีน สอนพากเราให้รู้จักวิธีโภคภาระ ชิมรสชาติของหม้อคราม ซึ่งจะมีรสชาติเป็นก่อ แล้วฝึกการสังเกตหม้อครามถ้า้น้ำในหม้อครามมีสีเขียวอมเหลืองแสดงว่า หม้อครามดี สามารถนำผ้ามาข้อมได้เลย

ตอนสาย ๆ หนึ่ง จุ พี่หยอย ป้าเจียว ช่วยกันตัดคราม เพื่อที่จะนำต้นครามมาหมักโดยนำเอา ครามที่ตัดมาไว้เป็นกำแล้วนำลงไปแช่น้ำในถังน้ำนำก้อนหินมาทับเพื่อไม่ให้ครามลอยขึ้นมา ตั้งแต่ที่ ไว้ประมาณ ๑ วัน

ตอนเช้าของวันที่ ๒๑ พี่เปี้ยวสอนชาวค่ายก่อหม้อครามโดยเตรียมวัตถุดิบและอุปกรณ์ดังนี้

๑. น้ำแข็งในคราม	๔๐๐ ลิตร
๒. น้ำด่าง	๔๐๐ มิลลิลิตร
๓. เนื้อมะขามเปียก	๒๐๐ กรัม
๔. ปูนกินกับหมาก	๒๐๐ กรัม
๕. เนื้อคราม	๒๐๐ กรัม
๖. อ่างสำหรับก่อหม้อคราม	

ตอนเช้าวันที่ ๒๒ ชาวค่ายเรียนย้อมผ้าด้วยครามโดยก่อนที่จะนำผ้ามาข้อมแช่น้ำทึบไว้ ๑ คืน เพื่อให้แห้งที่ติดอยู่ที่ผ้าหลุดออกจากน้ำกันน้ำก้อนหินมาข้อม ก่อนข้อมต้องตักเชือในหม้อครามขึ้นมาพักไว้ ๑ ขันเพื่อเป็นเชือไว้เลี้ยงน้ำครามหลังจากข้อมเสร็จแล้ว จากนั้นจึงนำผ้าลงย้อมโดยบีบผ้าในน้ำครามเพื่อให้ สีครามซึมเข้าเนื้อผ้าได้ทั่ว จึงยกขึ้นบิดและผึ่งให้ถูกกับอากาศเพื่อให้อากาศซึ่งสังเกตได้ว่าผ้าจะค่อยๆ เปลี่ยนจากสีเหลืองมะเขือเทศเป็นสีคราม

นอกจากได้เรียนข้อมผ้าแล้ว พากเรายังได้ไปเรียนรู้เรื่องการทำยาสมุนไพร การสานเสื่อกระฐุด การทำของใช้จากกระลามพร้าว การทำมะพร้าวสกัดเย็น และร่วมกันปลูกคราม”

อรสา พาหุรัตน์ สรุปทบทวนไว้ว่า “ในการอยู่ค่ายในครั้งนี้ทำให้เมย์มีความสุขมาก ซึ่งการอยู่ค่ายครามที่บ้านแพรกหานี้ทำให้ได้มีประสบการณ์ต่างๆ มากมายในการทำคราม ทำให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน ทำให้สนุกได้เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น และคิดว่าการอยู่ร่วมกับผู้อื่นทำให้เป็นคนไข้เข้มมากขึ้นและกล้าทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ”

อภิญญา วงศ์ณิ สรุปบทเรียนไว้ว่า ”การเข้าค่ายเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงครามย้อมครามใช้เวลาที่ยาวนานพอสมกับการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ทำให้ค้นเข้าใจยิ่งขึ้นกับการย้อมสีธรรมชาติและเรื่องราวในชุมชนอื่นๆ มากมายพร้อมกับความสนุกสนานและความรู้ที่ได้มาทำให้เรามีประสบการณ์มาก และบางสิ่งบางอย่างเราเก็บไม่เคยได้เจอ ทำให้เราได้มีโอกาสได้สัมผัส”

อาจารย์โนมี สรุปบทเรียนไว้ว่า “ตั้งแต่เริ่มเรียนเรื่องภูมิปัญญาครามฝึกทำครามอยู่ที่โรงเรียนสหิพิทยา รู้สึกได้ว่าการเข้าค่ายเลี้ยงหม้อครามถือเป็นประสบการณ์ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเราได้ฝึกเลี้ยงหม้อครามคนละหม้อ ได้ฝึกทอดผ้า ฝึกย้อมเสื้อตัวเอง และได้ช่วยกันปลูกคราม การเข้าค่ายในครั้งนี้เป็นประสบการณ์ที่ไม่ต้องใช้ทุนมาก แต่ได้กำไรชีวิตอย่างมากมาย”

๔-๑๒ ค่ายเด็กนักเรียนเลี้ยงคราม

๔-๑๒.๑ นัดครามเดรียมแซ่บในคราม

๔-๑๒.๒ ฝึกดูแลเลี้ยงหม้อครามเข้าเย็น

๔-๑๒.๓ ฝึกเลี้ยงคราม

๔-๑๒.๔ ทดลองย้อม

๔-๑๒.๕ Summer (ซัมเมอร์) ข้อมูลงานที่บ้านแพรกหา

๔-๑๒.๖ ทดลองเขียนนาฬิก

๔-๑๒.๗ ฝึกงานเดี่ยวกระบวนการ

๔-๑๒.๘ เสื้อครามตัวแรกที่หนูย้อมเอง

๔-๑๒.๙ แกนนำกลุ่มนักเรียนรักษ์คราม

ผู้สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔-๑๒.๑๐ เลือย ไม้ไผ่หลักสด เพาทำนำดำด่างเลี้ยงคราม

๔.๖.๒ สรุปบทเรียนมาร่างเป็นหลักสูตรบูรณาการ

ในระยะรอบปี (มิถุนายน ๕๐ – มิถุนายน ๕๑) ที่ผ่านมา โครงการได้เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในกลุ่มเป้าหมาย ตัวต่อกระบวนการปกติธรรม จนถึงกระบวนการนำเสนอเรื่องมาใช้ประโยชน์ การสร้างโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ในการปฏิบัติการ อย่างมีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้เห็นถึงศักยภาพ และพัฒนาการในการเรียนรู้ของนักเรียนชัดเจน

ในส่วนการเสริมสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มครุที่รับผิดชอบการเรียนการสอนในสาระที่จะบูรณาการโดยตรง เช่น สาระวิทยาศาสตร์ สาระการเกษตร และสาระศิลปศึกษานั้น ได้สรุปร่วมกันว่าควรจัดทำยกร่างหลักสูตรขึ้นมาเป็นกลไกหรือเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้าใจ และสร้างการมีส่วนร่วมให้ครุได้พัฒนาหลักสูตรบูรณาการ การเรียนการสอนด้วยครรภ์

ผลการประชุมเพื่อยกร่างหลักสูตรบูรณาการการเรียนการสอนด้วยครรภ์ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๕๐ ได้ข้อสรุปว่าการทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องความคุณภาพทำงานต้องตอบโจทย์ให้ลุ่่ ๑ เรื่อง ให้ชัดเจน ก่อนที่จะนำไปประสานความเข้าใจและความร่วมมือกับครุในสาระการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ทำไมต้องสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องความขึ้นในโรงเรียน มีแนวทางในการชี้แจงดังนี้

๑. สีคราม Indigo blue นับเป็นราชสีแห่งสีธรรมชาติ เพราะภูมิปัญญาคราม เป็นภูมิปัญญาเดียว ที่มีการทำสีเนื่องมานานมากกว่า ๕,๐๐๐ปี โดยมิได้สูญหายไปจากผ่านพื้นที่ของมนุษย์ อนุชนรุ่นหลัง จึงยังคงได้เห็นได้ยินเรื่องราวภูมิปัญญาคราม และการสร้างสรรค์เครื่องนุ่งห่มจากผ้าครามอย่างงดงาม เอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่าซึ่งกระจายอยู่ทั่วโลก

๒. กระบวนการทำน้ำอี้คราม การเลี้ยงหม้อครามย้อมผ้าคราม ซึ่งมีองค์ประกอบของน้ำแข็งในคราม น้ำด่างธรรมชาติจากน้ำเข้าของพืช น้ำขาวขาวเหนียว ขาวเจ้า ส้มมะขามปีก ปูนกินมาก นำไปหมักรวมกัน นับว่าสอดคล้องกับการเรียนการสอนวิชาเคมี นักเรียนสามารถเรียนรู้ความเป็นกรด ความเป็นด่าง เป็นกลาง จาการอินทรีย์ในห้องถิ่นเชื่อมโยงอยู่กับชีวิตจริง และชุมชน เป็นวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ที่จะเป็นการปูพื้นฐานหลักคิด หลักวิเคราะห์ให้เด็กเห็นว่า วิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมอย่างไร

๓. การเรียนรู้ภูมิปัญญาคราม จากต้นครามจนถึงผ้าครามสามารถสรุปได้ว่า เป็นวิธีการเรียนการสอนที่เป็นไปได้ มีธรรมชาติเป็นครุ คือ ห้องเรียนธรรมชาติที่มีรูปธรรมต่อเนื่อง

๔. การเรียนรู้เรื่องความของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าแพรกหาในระยะ ๑ ปี มีผลชัดเจนต่อการพัฒนาจิตใจของคนเลี้ยงครรภ์ คนที่มีอุปนิสัยใจร้อนจะค่อยๆ ผ่อนคลาย รู้จักรอคอย รู้จักสังเกต เรียนรู้ความเป็นไปในธรรมชาติ ซึ่งน่าจะมีผลต่อการปลูกฝังอุปนิสัย และพัฒนาอารมณ์จิตใจด้านบวกให้เด็กนักเรียนในทำนองเดียวกัน

๕. ในเชิงเศรษฐกิจ การผลิตเนื้อสีได้เองในห้องถิ่น ในโรงเรียนนับเป็นประเดิมที่น่าภาคภูมิใจ และสามารถทดแทนมูลค่าการซื้อสีเคมีมาใช้ในงานศิลปะและการย้อมผ้าได้ระดับหนึ่ง

สุครรักษ์ พัฒนพงศ์ หัวหน้างานหลักสูตรและวิชาการ โรงเรียนสพทพะรัฐฯ ซึ่งได้เข้าร่วมปฏิบัติการกับโครงการ สรุปบทเรียน ในเวทีกัลยาณมิตรครั้งที่ ๓ รายงานการดำเนินงานในรอบปี เมื่อ ๒๖ กรกฎาคม ๕๗ ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตป่าพะยอม ไว้ว่า “กว่าจะเขียนเป็นหลักสูตรได้ต้องเรียนรู้ขั้นตอน ไปพร้อมกับเด็กนักเรียนทุกขั้นตอน และเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ถ้าเราปิดกันตัวเองก็ไม่สามารถเรียนรู้กับเด็กได้เลย กระบวนการเรียนรู้ที่ได้สัมผัสทำให้เห็นว่าการเลี้ยงหม้อครามเป็นวิทยาศาสตร์ส่วนๆ มีเรื่องสารที่เติมหม้อคราม นำค่า่งเติมแล้วเกิดอะไรขึ้น เกิดคำรามจากการทดลองและการสังเกต ย้อนแล้วทำใหม่ต้องเอาไปคาดอากาศให้มันเปลี่ยนสี อะไรทำเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ขั้นน. ๓ มีรายวิชาชื่อว่า สนุกกับโครงงานวิทยาศาสตร์ ส่วนสีครามก็อาไปใช้ในงานนาติกสาระการเรียนคิลปะ ใช้หม้อครามเป็นตัวเดินเรื่องเขียนเป็นหลักสูตรออกแบบ ซึ่งสอดคล้อง ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี ๒๕๔๔ ที่ได้กำหนดให้สถานศึกษา พัฒนาหลักสูตรขึ้นมาใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่นอยู่แล้ว”

อาจารย์ไซยา รัชนีย์ ทีมวิจัย กล่าวสรุปว่า “ผลกระทบที่สำคัญคือร่างหลักสูตรบูรณาการการเรียนรู้เรื่องครามซึ่งเป็นหลักสูตรที่ตอบบทเรียนมาจากการเรียนรู้เรื่องครามของนักเรียนมาเป็นเวลา ๒ ปี โดยกลุ่มสาระต่างๆ จะใช้ครามเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่องครามซึ่งเป็นพืชที่มีประโยชน์ จึงได้ง่ายในท้องถิ่น ได้ลึกซึ้งในเชิงวิทยาศาสตร์ สังคม ศิลปะหรือสาระอื่นๆ และเป็นหลักสูตรที่สามารถจัดกระบวนการได้หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน นักเรียนสร้างองค์ความรู้โดยตัวนักเรียนเองจากการปฏิบัติจริง และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือตัวนักเรียนเองหลังจากที่โรงเรียนได้จัดกระบวนการให้เข้าหากลายทั้งการเรียนในห้องเรียน นอกห้องเรียน ปฏิบัติจริงตั้งแต่การปลูกคราม ไปจนถึงการย้อมผ้าคราม ซึ่งการเรียนรู้ในโครงการนี้ใช้เวลานานถึง ๒ ปี แต่นักเรียนไม่เคยรู้สึกเบื่อ เขาเรียนรู้อย่างมีความสุข จากการที่เขาได้เข้าค่าย การทัศนศึกษาไปยังที่ต่างๆ เขายังได้รับความรู้ และประสบการณ์ต่างๆ มากมายที่เด็กๆ อีกหลายคนไม่มีโอกาส อีกทั้งการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ทำให้เขาได้พบเพื่อนทั้งต่างโรงเรียน ต่างพื้นที่ ต่างวัย ได้เข้าร่วมประชุมกับผู้ใหญ่ในเวทีต่างๆ ของโครงการ เป็นการสร้างให้เขามีวิสัยทัศน์กว้างขึ้น มีเครือข่ายความสัมพันธ์อันดีในการที่จะสืบสานเรื่องครามต่อไป ดังจะเห็นได้จากคำพูดของนักเรียนที่ว่า “ครูครับ ผมชอบการเรียนแบบนี้จัง สนุก ได้ทั้งความรู้และได้เพื่อน ผมคิดว่ามีการเรียนรู้แบบนี้อีก พากผนจะได้ช่วยกันพื้นฟูภูมิปัญญาเรื่องครามและอีกหลายๆ เรื่องที่ดีงามให้คงอยู่ต่อไป”

การบูรณาการองค์ความรู้เรื่องความ

สาระการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้รายปี (ตัวชี้วัด)	แหล่งความรู้
สาระการเรียนรู้วัฒนธรรมชาติของ สาระที่ ๓ สาระและสมบัติของ สาระ	มาตรฐาน บจก.3.1	<p>๑. ลักษณะของสาระเรียนรู้ที่มีต่อสัมมิติและสังคม</p> <p>๒. วิเคราะห์และอธิบายการใช้สาระเรียนรู้ทางคุณค่าและประโยชน์</p> <p>๓. ลักษณะและแก้ไขอุปสรรคทางการใช้สาระเรียนรู้</p>	<p>๑. สาระเรียนรู้ที่มีต่อสัมมิติและสังคม</p> <p>๒. การใช้สาระเรียนรู้ทางคุณค่าและสังคม การป้องกันและแก้ไขอุปสรรคทางการใช้สาระเรียนรู้</p>
สาระที่ ๘ธนรัฐภาคีของ วัฒนธรรมชาติและเทคโนโลยี	บจก.8.1	<p>๑. ตั้งค่านิยมที่กำหนดประดิษฐ์ตัวบุคคลที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของคนวัยรุ่นที่ส่งเสริมความคุ้มครองเด็กและเยาวชน</p> <p>๒. สร้างสมมติฐานที่สามารถตรวจสอบได้และวางแผนการดำเนินชีวิต</p>	<p>๑. ปัจจัยทางการทุนต้องทำให้เกิดเรียนให้ความรู้เรื่องความรู้ที่เป็นวิธีการของรัฐบาลในการจัดการดูแลชีวิตของเด็กและเยาวชนที่ดี</p> <p>๒. ให้เก็บนักเรียนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี</p>

สาระการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้รายปี(ตัวชี้วัด)	เมื่อมาครู่
สาระที่ ๘ ยกระดับคุณภาพชีวภาพ ๑ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	มาตรฐาน ๘.๑	<p>๖. สรุป งานของรัฐและหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินการสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ</p> <p>๗. สรุป ภารกิจของที่ปรึกษาสำหรับตรวจสอบในเรื่องที่เกี่ยวกับและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่ร้องขอรับใช้กิจกรรมแนวคิด กระบวนการเดินทางของ โภคภานุสรณ์ ชุมชน ฯ ผู้อ่อนล้า</p>	<p>ผู้จัดการสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประเทศ สาระเคมี ๑ ๗๑</p> <p>ห้องเรียน</p> <p>ห้องเรียน</p>

ตารางการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้รายวิชา(ตัวชี้วัด)	เนื้อหาความรู้
สาระการเรียนรู้ดังกลังค่า ความหมายของวรรณกรรม สาระที่ ๒ หน้าที่พอดีของ วัฒนธรรม และการดำเนินธุรกิจ ในสังคม	ม.๓.2.1	๑. วิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรม ที่สืบทอดมา ในการผลิตออกอากาศ ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นที่รู้จัก ในสังคม	๑. วัฒนธรรมไทย คุณค่าของบทโภคโน้ม โภคโน้ม ที่สืบทอดมา ในการรักษา มีต่อการผลิตและกระบวนการรักษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นที่รู้จัก ในสังคม
สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์	ม.๓.3.1	๑. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์และการผลิตและ บริโภคสินค้าและบริการ ๒. นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้	๑. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์และการผลิตและ บริโภคสินค้าและบริการ ๒. การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้
สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์	ม.๔.4.3	๑. วิเคราะห์อิทธิพลของการเมืองในประวัติศาสตร์โลก ที่ส่งผลกระทบต่อ ผลกระทบต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย	๑. การเมืองที่ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ที่ผู้คนภูมิฐานต่อวัฒนธรรมต่างๆ
สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์	ม.๕.5.2	๑. อธิบายพื้นที่และผู้คนที่อยู่อาศัยจากการเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อม	๑. ผลกระทบของผู้คนจากการเปลี่ยนแปลง ภูมิศาสตร์

ตารางการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้รายปี(ตัวชี้วัด)	เนื้อหาความรู้
สาระการเรียนรู้คืออะไร สาระเพิ่มเติม นาติค	ศ1.1	<p>1. อธิบายความเป็นมา วิถีชีวิตรสสูบดื่มน้ำ แต่คุณสมบัติของผู้มา ติค</p> <p>2. อธิบายหลักการออกแบบ วิธีการทำผ้านาติค และการใช้ อุปกรณ์อย่างถูกวิธีและปลอดภัย</p> <p>3. สามารถถ่ายทอดความคิด จินตนาการและประสูตรงาน เพื่อสร้างสรรค์ผลิตงานผ้านาติค ได้ตามความต้องการ และความต้อง</p> <p>4. นำเทคนิคและวิธีการต่าง นำมาพัฒนาเพื่อใช้ในการพิมพ์ ผ้านาติค ได้อย่างเหมาะสม</p> <p>5. มีความรู้นิคมและเห็นคุณค่าของผ้า นาติค และการตีร่าง ผลงานผ้านาติคอย่างสร้างสรรค์ เพื่อแสดงออกถึงเอกลักษณ์ ของท้องถิ่นและเอกลักษณ์ไทย</p> <p>6. สามารถทำน้ำผึ้งริบบิ้นริบบิ้นริบบิ้นและทำการกำกับหนวดราดผ้า นาติคเพื่อใช้ในการจัดจำนำ</p>	<p>1. วิถีชีวิตรสสูบดื่มน้ำ แต่คุณสมบัติของผ้านาติค</p> <p>2. คุณสมบัติผ้านาติค</p> <p>3. การออกแบบผ้านาติค</p> <p>4. อุปกรณ์ในการทำผ้านาติคและอุปกรณ์อย่างปลอดภัย</p> <p>5. การออกแบบอย่างสร้างสรรค์คุณสมบัติของการ ตัดผ้า</p> <p>6. เทคนิคและวิธีการทำนาติค</p> <p>7. ภาระหน้าที่ในการจัดจำนำ (ห้องน้ำน้ำมันการทำนาติคจากศิคราช)</p>

สาขาวิชา	สาระการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้ร่างกาย (ตัวชี้วัด)	นักเรียนรู้
สาขาวิชาการเรียนรู้การงานอาชีพ และเทคโนโลยี	สาระเพิ่มเติมการปฐมพัชัก ทั่วไป	ทั่วไป	1. อดีตประวัติความหมาย ความสำคัญและประยุกต์ของพัชัก พัชัก 2. สาระการเลือกพัชักที่เหมาะสมสำหรับการปฐมพัชัก 3. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการติดเชื้อพัชัก 4. อดีตประวัติความหมายพัชักทั่วไป 5. สาระการติดเชื้อพัชัก 6. สาระเกี่ยวกับยาแผนพัชัก จัดยาตามที่กิตติต้องพัชัก	1. ความหมายความสำคัญของพัชัก 2. ประยุกต์ของพัชัก 3. การเลือกพัชักที่ในการปฐมพัชัก 4. เม็ดพัชักที่ควรทราบการปฐมพัชัก 5. ปัจจัยที่มีผลต่อความเชี่ยวชาญในการปฐมพัชัก 6. การจัดยาป้องกันโรคที่เกิดกับคน 7. การเก็บข้อมูลความรู้
สาขาวิชาการเรียนรู้การงานอาชีพ และเทคโนโลยี	สาขาวิชาการเรียนรู้การงานอาชีพ และเทคโนโลยี	ทั่วไป	ทั่วไป	ทั่วไป

ตารางการเรียนรู้	มาตรฐาน	ตารางการเรียนรู้รายวิช (ตัวชี้วัด)	นิสัยทางวัฒนธรรม
สาระการเรียนรู้ ภาษาต่างประเทศ	มธ.๓.๑.๑ มธ.๓.๑.๒	1. ระบุ/อ่านสื่อที่มีลักษณะรีบเร้นแบบต่าง ประบิณและป้องความพึงหรืออ่าน 1. พูดและเขียน ให้ต้องในการอุบัติ ให้ชื่อสื่อเดียวกับบทนวนอย ประสมการณ์ นำ หาตุการณ์ร่องหรือประดิณต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจ	1. เศียรคำศัพท์ หรือรับรู้โดยสัมภัคกับเรื่อง ความ 2. ให้ชื่อสื่อเดียวกับบทนวนสีสีรุ่มชาติ 3. สื่อความรู้เรื่องความงามจากการทดลองทางวิทยาศาสตร์
	มธ. ๓.๑.๓	1. พูดและเขียนรูปความสำคัญแก่นสาระทั่วๆ ไป ของ ให้ตุการณ์สถานการณ์ที่อยู่ในความสนใจ 2. พูดและเขียนและสอดความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมประสมการณ์ และเหตุการณ์ให้เหตุผล	นำ 4. เบี่ยง พูด ประชาตั้งพันธุ์การลี้ยงรำ ภาร ชื่นศรัย
	มธ. ๓.๓.๑	1. คุณค่าวัฒนธรรมและสรุปที่มุล/ชุลที่จริงที่เกี่ยวข้องกับกุ้ม สาระการเรียนรู้อัน	
	มธ. ๓.๔.๑	1. ใช้ภาษาต่อสาร ในการดำเนินการ จำลองที่เกิดขึ้นในห้องเรียน สถานศึกษา ชุมชนและสังคม	
	มธ. ๓.๔.๒	1. ใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อคุณ คุณค่าวัฒนธรรมและศรูป ความชูชูนุตต่าง ๆ จากสื่อเดิมแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ 2. เมยเพร่และประชาตั้งพันธุ์ที่มุกต่อการสารขอโรงเรียนและห้องเรียนเป็นภาษาต่างประเทศ	

สาระการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้รายชั้ววัสดุ	ข้อสอบมาตรฐาน
สาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 1 การอ่าน	มจช.1.1	<p>1. อ่านเรื่องต่าง ๆ และเขียนบรรยายคิด ผังความคิด บันทึก บอความเมะร่วงของเรื่อง</p> <p>2. วิเคราะห์วิจารณ์และประเมินเรื่องท่อน โดยใช้หลักสูตรภาษาไทยเพื่อพิจารณา ให้เข้าใจดีขึ้น</p>	<p>1. เรียนกรองแบบแนวคิดเรื่องของเรื่อง</p> <p>2. เรียนร่างหนังร่องของเรื่อง</p> <p>3. พดเสนอแนะแนวคิดเรื่องของเรื่อง</p>
สาระที่ 2 การเขียน	มจช.2.1	<p>1. เรียนรู้คราฟ วิจารณ์และแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นเพิ่มเติบ หรือให้เข้าใจเรื่องที่อ่านอย่างมีเหตุผล</p> <p>2. เรียนร่างงานการศึกษาที่น่าสนใจและพยายาม โครงงาน</p>	<p>1. เรียนรู้คราฟ วิจารณ์และแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นเพิ่มเติบ หรือให้เข้าใจเรื่องที่อ่านอย่างมีเหตุผล</p> <p>2. เรียนร่างงานการศึกษาที่น่าสนใจและพยายาม โครงงาน</p>
สาระที่ 3 การฟัง การดูและการพูด	มจช.3.1		<p>1. พูดรายงานหรือประดิษฐ์ได้ศึกษาที่นักวิชาอย่างเป็นระบบ</p> <p>2. พูดโน้มน้าวโดยการนำเสนอบล็อกงานตามลำดับเนื่องจากความรู้ที่มี</p>

สาระการเรียนรู้	มาตรฐาน	สาระการเรียนรู้รายวิชา(ตัวชี้วัด)	นักเรียน
สาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สาระที่ ๕ การบัญชีและการเงินที่ดี ความต้องการที่ดี	บก.๓.๑	๑. กำหนดมาตรฐานและเงื่อนไขที่ต้องทำตามก่อนปั๊บๆ สถานการณ์ต่างๆ รวมทั้งภาระหนี้สักที่มาจากการค้าขาย เดือนก่อนๆ อย่างแทบจะ	๑. จัดทำประชุมทำรายงานร่องรอย ๒. เผยแพร่ความรู้ทางคณิตศาสตร์
สาระที่ ๖ การบัญชีและการเงินที่ดี ความต้องการที่ดี	บก.๖.๑	๑. ใช้ภาษาบัญชีในการบัญชีตัวต่อตัวในงานต่อสื่อสาร ภาษา ความหมายเดียวกันโดยอย่าบังเอิญต้องใช้จargonเดียวกัน เดือนก่อนๆ อย่างแทบจะ ๒. รู้จักบัญชีรู้จักบัญชี ในการบัญชีตัวต่อตัว ในการบัญชี หลักการ กระบวนการบัญชีตัวต่อตัว ภาระงานบัญชี	๑. จัดทำประชุมทำรายงานร่องรอย ๒. จัดทำรายงานร่องรอย ๓. นำความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนมาใช้ต่อไปในชีวิตประจำวัน

๔.๗ นำร่องประเพณีนิยมการใช้ผ้าครามในภาคใต้

เมื่อพิจารณาถึงเครื่องแต่งกายและการนุ่งห่มของชาวใต้ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าทั้งผู้หญิง ผู้ชาย วัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสูงอายุ จะนุ่งกางเกงและสวมเสื้อสำหรับรูปที่ผลิตจากระบบอุตสาหกรรมสิ่งทอ โดยพิจารณาเรื่องรูปแบบสีสันตามสมัยนิยมเท่านั้น ไม่ได้ใจเรื่องเนื้อหาหรือที่มาของการผลิต ชนิดของเส้น ไขที่สวมใส่ ประเพณีนิยมการใช้ผ้าแบบท้องถิ่น มีหลงเหลือให้เห็นเพียงการใช้ผ้าขาวม้านุ่งห่มอยู่กับบ้าน ในกลุ่มพ่อบ้าน และการนุ่งผ้าป่าเตี้ยอยู่กับบ้านในกลุ่มของแม่บ้านเท่านั้น

การนำร่องประเพณีนิยมการใช้ผ้าครามและผ้าสีธรรมชาติทั่วไป โดยกระบวนการ คือการใช้การศึกษาเรื่องเครื่องนุ่งห่มทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบ ซึ่งต้องอาศัยการให้ข้อมูล บอกเรื่องราวด้วยการผลิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความรับรู้และความเข้าใจถึงคุณสมบัติและคุณค่าของผ้าฝ้ายย้อมสีคราม และสีธรรมชาติ รวมทั้งพัฒนารูปแบบให้สามารถตอบสนองความต้องการในการใช้งานรองรับวิถีชีวิตประจำวันปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการพัฒนางานด้านนี้อย่างต่อเนื่อง และกลุ่มทอผ้าสามารถดำเนินงานไปได้อย่างพึงพาต่อ โครงการจึงได้วางรากฐานการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนผ้าสีธรรมชาติควบคู่กับการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ด้านการผลิตผ้าคราม กล่าวคือ

๔.๗.๑ การพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชนผ้าสีธรรมชาติ

- **ด้านการทอ** ซึ่งปรับเปลี่ยนจากการใช้เส้นใยสังเคราะห์มาใช้เส้นใยฝ้ายดิบและย้อมสีธรรมชาติเอง ต้องปรับเปลี่ยนฟิล์ม(ฟันหวี)สำหรับการทอด้วยฝ้าย ฝิกทักษะการเตรียมเส้นห่อ การกรอเส้นฝ้ายทางยืน และทางพุ่ง
- **ด้านการย้อม** กลุ่มได้พัฒนาโรงย้อมสีธรรมชาติขึ้น โดยปรับปรุงใช้อุปกรณ์กิจกรรมยาสมุนไพรที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว และได้รับงบประมาณสมทบการสร้างเตาขึ้นสีธรรมชาติ รวมทั้งอุปกรณ์อื่นๆ จากการพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพัทลุง จำนวน ๑๒,๐๐๐ บาท ในส่วนของโครงการได้พัฒนาโรงย้อมครามให้กับบ้านโดยจัดซื้ออ่างเลี้ยงครามและพัฒนาเตาเผาไว้สอดคล้องเพื่อนำมาใช้ไปทำน้ำด่างเลี้ยงครามให้สามารถ
- **ด้านการบริหารจัดการ** ได้ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจการ โดยการให้สมาชิกที่ทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติลงทุนมาเป็นทุนหมุนเวียน ปรากฏว่ามีสมาชิกจำนวน ๑๑ คน เป็นผู้ถือหุ้น หุ้นละ ๕๐๐ บาท รวมจำนวน ๕๕ หุ้น จำนวนเงิน ๒๓,๕๐๐ บาท และให้สมาชิกหมุนเวียนกันฝึกทำบัญชีรับจ่ายอย่างย่างง่าย
- **การสร้างตลาด และการรณรงค์เผยแพร่** ได้สร้างสัญลักษณ์กลุ่มหรือป้ายสินค้าบอกเรื่องราว และวิธีการดูแลรักษาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติรวมทั้งสลับกันไปอุปกรณ์ขายและจัดนิทรรศการ หรือสาธิตการย้อมสีธรรมชาติตามที่ได้รับการติดต่อจากหน่วยงานรัฐและเอกชน โดยเน้นถี่ จะมีโอกาสออกงานทุกเดือน นอกจากนั้นยังได้ประสานร้านค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เพื่อทำการฝึกขายผลิตภัณฑ์ เช่น ร้านกีดเชล จังหวัดเชียงใหม่ ร้านสหกรณ์เเลมอนฟาร์ม

กรุงเทพ ร้านดีนักมัตติ จังหวัดนนทบุรี สำนักงานสีธรรมชาติ ร่วมกับ โรงเรียนวิทยาลัยนานาชาติ จังหวัดสระบุรี ได้รับความนิยมในระดับดี

- การนำร่องสร้างประเพณีนิยมการใช้ผ้าทอพื้นบ้านสีธรรมชาติร่วมกับโรงเรียนวิทยาลัยนานาชาติ จังหวัดสระบุรี ได้รับการตอบรับจากผู้ปกครองและคณะครุ โดยการเลือกใช้ผ้าตามนุกกรรมตัดชุดนักเรียนระดับอนุบาล

ก. ตราสินค้า และปัจจัยของกลุ่ม

ข. เจตนาการณ์

- พื้นฟู สืบสาน วิถีวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นบ้าน และการข้อมูลสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง
- สร้างสรรค์ชิ้นงานผ้าและการใช้สอยที่เป็นไปเพื่อการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมปลอดภัยต่อสุขภาพ และดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม
- เป็นเวทีพับประ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มคนที่สนใจศึกษาเรื่องผ้าพื้นบ้าน และสีธรรมชาติ

ค. หลักการผลิตผ้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

- ใช้สีน้ำยาธรรมชาติ ใหม่ ฝ่าย กัญชง
- ข้อมูลสีธรรมชาติที่มีในสภาพแวดล้อมภาคใต้
- หลีกเลี่ยงการใช้โลหะมạตกแต่งชิ้นงานผ้า
- ใช้ผ้ามือการปัก และตกแต่งด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น กระลามะพร้าว กระเจดจ์ ไยก้าวย

๔-๓ นำร่องประเพณีนิยมใช้ผ้ากรรมในภาคใต้

๔-๓.๑ ร่วมงานตลาดสีเขียว

๔-๓.๒ ฝึกจัดการธุรกิจชุมชน

๔-๓.๓ ชุดเด็กอนุบาลหญิง

๔-๓.๔ ชุดเด็กอนุบาลชาย

๔-๓.๕ ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยม

๔-๓.๖ ผ้าขาวม้า

๔.๗.๒ ผ้าทอพื้นบ้านเอกลักษณ์เพรกหา

สมศักดิ์ บุนชนาณ อายุ ๓๘ ปี ผู้ช่วยที่มีวิจัย บอกเล่าประสบการณ์และความประทับใจที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการพื้นฟื้นผ้าครามเพรกหา ไว้ว่า “ก็อกผ้าแก้วร้อยตัวที่วางเรียงรายอยู่ในโรงทอของกลุ่มทอผ้าบ้านเพรกหา แต่มีอยู่ไม่ถึงสิบตัวที่ยังมีสีสันกระดูกเชือกส่งให้กระสายวิ่งสอดเส้นด้าย ตามจังหวะการเหยียบยกเท้าของช่างทอผ้า ทุกวันหลังจากย้อมครามเลี้ยงครามเสร็จเรียบร้อย ที่นี่ียว ที่นี่ยว ที่อง ป้าริน ก็จะมานั่งทอผ้าที่โรงทอ โดยใช้เส้นฝ้ายที่ย้อมด้วยสีครามและสีธรรมชาติจากใบไม้อ่อนๆ เช่นใบกระกระตุนสีด้วยน้ำโคลนให้สีเทา ในขณะนั่งจับสีด้วยน้ำสารส้มให้สีเหลือง ในไทรจับสีด้วยน้ำปูนใส่ให้สีน้ำตาล มาทอเป็นผืนผ้าอันงดงาม

บ้านที่พอกพี่เขียวหยุดพักจากการทอผ้า ผนก็จะเข้าไปนั่งทอผ้าที่กีบองพี่เขียว ใช้มือ กระดูกเชือกให้กระสายพุ่งสอดเส้นด้ายเป็นผืนผ้า ในบางครั้งที่เรากระดูกเส้นด้ายแรงเกินไป และจังหวะของเท้ากับมือที่กระดูกไม่สัมพันธ์กัน เส้นด้ายทางยืนก็จะขาด ก็ต้องเดือดร้อนพี่เขียวพี่เขียวต้องมาต่อเส้นด้ายใหม่ บางครั้งผนกต่อเส้นด้ายเอง แต่ก็ว่าจะต่อได้ก็ทำเอาแห้งแลบเหมือนกัน ต้องไขยืนจริงๆ ถึงจะต่อเส้นด้ายสำเร็จ สิ่งหนึ่งที่ได้สำหรับการทอผ้าคือการทำให้จิตใจของเรายืนคง

ผืนผ้าที่เราย้อมที่เราทอ ได้จากรักเรื่องราวอาชีวกรรมฯ เพราะกว่าจะมาเป็นผืนผ้าเราได้เห็นทุกขั้นตอน และระหว่างการดำเนินการ โครงการวิจัย พวกราดต้องลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ของกลุ่มทอผ้า หลายชุมชน หลายจังหวัด

พวกราดลงไปปลูกครามที่บ้านหรือ อำเภอโนนเนียง จังหวัดสุขุมวิท ลงไปทำกิจกรรมเรื่องผ้าสีธรรมชาติกับพวกรักษาที่โรงเรียนสหพัฒน์วิทยา เข้าไปในหมู่บ้านคีรีวงศ์หุบเขาเพื่อเรียนรู้การทำผ้ามัดย้อมและการทำธุรกิจ พวกราชามทือเข้าบรรทัดจากผู้พักผ่อนมาบ้านนาหมื่นศรีอำเภอโนนเนียง จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการทำผ้า การลงไบในแต่ละชุมชนนอกจากเราจะได้ความรู้เรื่องผ้าแล้ว เรายังได้รับรู้เรื่องราวชีวิตผู้คนที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน”

งานทอผ้าของบ้านเพรกหา มิได้เป็นงานที่สืบทอดเรื่องราวหรือวิถีการทำผ้าดั้งเดิมเหมือนกลุ่มทอผ้าบ้านนาหมื่นศรี จังหวัดศรีสะเกษ หรือผ้าพูมเรียง เมืองไชยา เพียงแต่ได้รับการส่งเสริมให้ฝึกเทคนิคการทำผ้ายกดอกด้วยกีกระดูกประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ทักษะการทำผ้าในมิติลวดลายหรือสีสันจึงมีลักษณะคล้ายๆ กันหรือซ้ำกับกลุ่มอื่นๆ ไม่มีเอกลักษณ์หรือเรื่องราวที่ชัดเจน เมื่อทำการพื้นฟูกระบวนการทำครามย้อมครามและสีธรรมชาติอื่นๆ ขึ้นมาได้ จึงสามารถใช้สีครามเป็นสีเอกลักษณ์บนผ้าได้อย่างโดดเด่น ชัดเจน

โดยกระบวนการทดลองให้สามารถทอผ้าออกแบบทอผ้าครามขึ้นตามความต้องการ ของแต่ละคน และตอบโจทย์ร่วมของการสร้างผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายสีธรรมชาติใหม่ประโยชน์ใช้สอยกว้าง ใช้ได้ทุกเพศ ทุกวัย ไม่ถูกจำกัด นุ่งหุ่นสนองการใช้งานในชีวิตประจำวัน อย่างสอดคล้องกับภูมิอากาศท้องถิ่น หลากหลายการทดลองสร้างสรรค์ชิ้นงานส่งผลให้กลุ่มได้ผลิตภัณฑ์ตัวอย่างใหม่ๆ ดังต่อไปนี้

ประเภทผ้าตามภูมิปัญญาดังเดิม

ผ้าตามนุก คือผ้าพื้น漉漉ลายพื้นบ้านดั้งเดิมทางภาคใต้ นิยมทอขึ้นมาใช้ทำผ้าถุง 漉漉ลายเกิดจากเทคนิคการเล่นสีตัดระหว่างเส้นยืนและเส้นฟุ่ง เช่นนำเงินขาว แดงขาว ลายตารางสีเหลี่ยมเกิดจากการเดินเส้นยืนสีขาว ๔ ฟัน สลับลิน้ำเงิน ๔ ฟัน(ช่องฟันหวี) ในความกว้าง นิ้ว จะมีเส้นด้ายผ่านฟันหวี ๖๐ เส้น ปักติผ้าตามนุกหน้ากว้าง ๔๐ นิ้ว จึงมีเส้นด้ายยืนเรียงกันผ่านฟันหวี ๒๔๐๐ เส้น ส่วนทางพุ่งใช้ ๒ กระสาย นำเงินกับขาวฟุ่งสลับกันไป

ประเภทผ้าประยุกต์จากภูมิปัญญาดังเดิม

ผ้าอ่อนกประมงคริมกรรม ประยุกต์จากผ้าขาวม้าดังเดิม เล่นสี ๒ หรือ ๓ สี และทำเชิงชาย และใช้สีครามเป็นริมผ้าสองข้าง

ผ้าพันคอลายตาราง ประยุกต์จากผ้าขาวม้าโดยลดขนาดลง และทอลายตารางขนาดเล็ก ให้เหมาะสมกับการใช้ผูกสะเอว หรือเป็นผ้าพันคอ

ผ้าเช็ดตัวริมกรรม ด้วยเทคนิคยกดอก ๔ ตะกอ และการทดลองใช้เส้นไยฝ้าย ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ทำให้ได้เนื้อผ้าเนื้อหนาแต่นุ่มนวลและซับน้ำได้ดี เหมาะสมกับการใช้เช็ดถูตัว

ผ้าพันคุมัดย้อมกรรม สร้างผลิตภัณฑ์ ใหม่ด้วยเทคนิคใหม่ คือเทคนิคการมัด漉漉ลายแล้วย้อม กรรมและสีธรรมชาติอื่นๆ

ผ้าคลุมไหล่ยกดอก เป็นผ้าที่ประยุกต์จากผ้าพื้นยกดอกเช่นผ้าถุง ผ้าตัดเลือ ปรับขนาดมาเป็นผ้าคลุมไหล่ซึ่งเป็นผ้าพื้นสำเร็จที่ใช้งานได้กว้างขึ้น

๔-๑๔ ผ้าทอเอกลักษณ์พื้นบ้านແพรกหา

๔-๑๔.๑ ผ้าเขียวทอผ้าตาหมุก

๔-๑๔.๒ ผ้าเออนกประสงค์ริมคราม

๔-๑๔.๓ ผ้าพันคอลายตาราง

๔-๑๔.๔ ผ้าเชิดตัวริมคราม

๔-๑๔.๕ ผ้าพันคอกนดข้อม

๔-๑๔.๖ ผ้าคลุม ไหล่ยกดอก

๔.๓.๓ เครือข่ายเรียนรู้การทอผ้าสีธรรมชาติภาคใต้

การทอผ้าสีธรรมชาติเมื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียดทางเทคนิค และวัตถุคือการใช้เส้นใยธรรมชาติ (เส้นฝ้าย ๑๐๐%) เทคนิคการเตรียมเส้นยื้น (การเดินด้วย) การเตรียมเส้นพุ่ง (การกรอด้วยไส้กระสายพุ่ง) เป็นกระบวนการที่ใช้ฝีมือต้องอาศัยความละเอียดอ่อน หรือใช้เวลาในการเตรียมมากกว่าการที่ใช้เส้นใยสังเคราะห์ ด้วยเงื่อนไขนี้ ทำให้ช่างทอผ้าชาวใต้ส่วนใหญ่ในเครือข่าย ซึ่งไม่คุ้นชินมิทั้งนั้น คิดว่าเป็นความยากลำบาก ช่างทอผ้าที่สมัครใจเข้าร่วมทอผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ จึงเริ่มจากความเป็นปัจจek ซึ่งมีจิตใจรักการทอผ้าเป็นฐาน และค่อนข้างมีความเป็นช่างทอผ้า มิใช่แรงงานรับจ้างทอผ้าอย่างเดียว

โดยกระบวนการสร้างความรับรู้ผ่านเวทีเครือข่ายกัลยาณมิตร ครั้งที่ ๑ และ ๒ คือการช่วนเพื่อนมาดูการข้อม การทอต้นแบบ จากกลุ่มแพรกหาและตกลงกันถึงผลตอบแทนที่จะได้รับอย่างเป็นธรรม เปิดเผยแพร่กลุ่มทอผ้าที่สมัครใจร่วมเครือข่ายทอผ้าสีธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านปรางหนู จำนวน ๔ คน และกลุ่มทอผ้าบ้านหน้าเกะ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำนวน ๑ คน กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี อำเภอโน不由 จังหวัดตรัง จำนวน ๑๐ คน และกลุ่มทอผ้าร่มไทรเกะยอด อำเภอเมือง สงขลา จำนวน ๒ คน กลุ่มทอผ้าแพรกหา จำนวน ๑๐ คน รวมสมาชิกในเครือข่าย จำนวน ๒๗ คน

๔.๓.๔ บทเรียนการนำร่องประเพณีนิยมการใช้ผ้าพื้นบ้านสีธรรมชาติ

กลุ่มนิยมผ้าพื้นบ้านสีธรรมชาติ ผลจากการรณรงค์เผยแพร่ผ้าครามและผ้าสีธรรมชาติทั่วไปในรอบปี ๒๕๕๑ ผ่านการอกร้านจำหน่ายผ้าในเวทีการประชุมด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม รวมทั้งการนำเสนอผลิตภัณฑ์ให้กับคณะกรรมการเรียนร้านค้าเพื่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ สามารถสรุปถึงกลุ่มนิยมการใช้ผ้าพื้นบ้านสีธรรมชาติตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๑ อันดับแรก กลุ่มนบุคคลระดับกลางขึ้นไป ซึ่งมีความเข้าใจเรื่องปัญหาลังค์สิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์
- ๒ รองลงมา ได้แก่กลุ่มผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม
- ๓ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เช่น ชาวญี่ปุ่น และจากทางยุโรป
- ๔ กลุ่มข้าราชการพนักงานรัฐวิสาหกิจ
- ๕ กลุ่มอิสระชน

ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ พบว่าต้องเป็นชิ้นงานที่แสดงฝีมือชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการข้อม การทอ漉คลาย การเย็บ ปัก มัดข้อม เนื้อผ้าที่นุ่มนวล บรรจุภัณฑ์แบบเรียบง่าย ใช้วัสดุที่เป็นไปเพื่อการดูแลส่งแวดล้อมให้ความรู้สึกที่ใกล้ชิดธรรมชาติ

โครงสร้างราคา สามารถตั้งราคาได้สูงมูลค่าเพิ่ม ๑ เท่า หรือ ๒ เท่าของต้นทุน โดยที่กลุ่มเป้าหมายรับได้และยอมจ่ายเพื่อคุณค่า

การรณรงค์เผยแพร่ จำเป็นต้องมีเวทีเผยแพร่ในการแสดงนิทรรศการ หรือการออกร้านไม่ปะปน กับผ้าโรงงาน โดยเน้นสร้างความรับรู้เรื่องกุ่มและกระบวนการผลิต

ประเด็นจากเสวนาสรุปงานรอบปี เมื่อ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ มหาวิทยาลัยทักษิณวิทยาเขต พัทลุง ประมวล มนิโรจน์ ให้ความเห็นว่า “ตลาดผ้าครามควรเป็นตลาดแบบดั้งเดิมที่ช่างทอและผู้ใช้รู้จักกันว่าเป็นไคร ทำอะไรอยู่ที่ไหน เป็นตลาดหัตถกรรมที่ไม่แห้งแล้ง มีเสน่ห์ผลิตชิ้นงานเชิงศิลป์ด้วยความรักความผูกพัน” สุวรรณ หลั่นน้ำสังข์ ผู้จัดการบริษัทสังคมและสุขภาพ มองว่า “ตลาดไม่ได้แปลว่าต้องขายมาก ขึ้นอยู่กับว่าเราจะขายแบบไหน งานกรรมควรเป็นตลาดเฉพาะ เป็นศิลปะชั้นสูงที่อาจจะควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เป็นชุมชนอนุรักษ์” สองคล้องกับข้อสังเกตและข้อเสนอของ พศ. อัมพร ศรีประเสริฐ ที่เน้นว่า “การทำตลาดที่ยังยืนเริ่ม ได้จากกุ่มเด็กและเยาวชน ดังที่เด็กนักเรียนสหพัฒน์ได้เรียนรู้ที่มาของเสื้อครามตัวแรกที่ข้อมือ เมื่อเกิดความภาคภูมิใจจะเล่าต่อครอบครัว เพื่อนๆ ค่อยๆ เติบโตไปอย่างมั่นคงค่อยๆ สร้างอัตลักษณ์ คนทอผ้ามีความสุข คนใช้ผ้าได้ดูแลคนทอผ้า คนทอผ้าได้ดูแลสิ่งแวดล้อม”

๔.๙ การศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้ครามกับงานศิลปะ

การศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้สีธรรมชาติกับงานศิลปะนั้น หมายถึง การใช้เนื้อครามและสีธรรมชาติจากดิน หรือใบไม้เปลือกไม้กับงานหัตถกรรม nokหนี จากการทอผ้าพื้นบ้าน เช่น การย้อมสีธรรมชาติกับเส้นใยกระจุด การนำสีธรรมชาติมาใช้ในงานชิลค์สกรีน การเขียนภาพบนผ้าหรือบนกระดาษ โดยอาศัยการคืนค่าภูมิปัญญาดั้งเดิมในประเด็นที่กล่าวมา และกระบวนการทดลองของทีมวิจัย ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในด้านศิลป์พื้นถิ่นภาคใต้ พบองค์ความรู้เบื้องต้น จากการศึกษาของผู้ที่สนใจภูมิปัญญาด้านนี้ซึ่งมีน้อยมากๆ และพบหลักฐานภาพเขียนฝาผนังโนบลัสด้วยโนบลัส โนบลัสด้วยครามทางภาคใต้อันทรงคุณค่าด้วยศาสตร์และศิลป์โภคเด่นชัดเจนในตัวของหลายพื้นที่ แม้จะไม่สามารถหาเอกสารมาอ้างอิงได้ แต่พอจะอนุมานจากอายุของโนบลัสและร่องรอยการใช้สีธรรมชาติของช่าง ว่าด้วยพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน การศึกษาการแต้มสูปในสิน (การวาดภาพบนฝาผนังโนบลัส) ของ อุทกง ประศาสนวินิจฉัย เล่าถึงภูมิปัญญาการใช้สีธรรมชาติเขียนภาพบนฝาผนังโนบลัส ไว้ว่า “การแต้มสูปสินที่อีสานใช้วิธีร่างเส้นด้วยดินสอลงบนผนัง แต่ก่อนจะแต้มสูปได้นั่นต้องໄล์ความเค็มออกจากผูนเสียก่อน ไม่งั้นสีจะเพี้ยน วิธีการคือเอาใบพื้นหลังมาต้ม แล้วเอานำ้าไปปนดีที่ผนังทิ้งไว้ประมาณ ๑ วันจากนั้นอาบมันน้ำไปอีก ถ้ามันน้ำไม่เป็นสีแดงก็แสดงว่าใช้ได้แล้ว ขั้นต่อไปคือการเตรียมรองพื้น โดยใช้ดินสอพองผสมกับการพงเม็ดมะนาบทากางบนผนังเตรียมไว้ ดินสอพองต้องการเกราะก่อน โดยอาศัยสอดพองมาล้างสิ่งสกปรกทิ้งไป แล้วแช่ไว้ในน้ำให้ติดกอนนองกันก่อนนำมาพอก ใช้การรองพื้น แห้งแล้วจึงแต้มสูปได้สำหรับสีที่ใช้วาดนั้นมีทั้งสีเคนีที่ซื่อๆ น่าและสีธรรมชาติที่ช่างแต้มทำขึ้นเอง เช่นสีครามจากต้นคราม สีนำ้ตาลเข้มอ่อนคำจากยางรัก สีม่วงจากลูกหว้า สีเหลืองจากยางต้นรง สีดำจากเขม่ากันหม้อ สีแดงจากหินและสีขาวจากกระบวนการเปลือกหอยกี ผู้กันทำจากรากต้นเกด (พืชตระกูลเตยกล้วยต้นลำเลียง) มาทุบปะลาย

ให้เป็นสันไย หรือใช้กานห่อต้น ไฝจุ่มหนึ่กเจียนเส้นที่เล็กบาง เช่น เส้นคิว ปากหรือตา ฉันว่าซ่างแต้มนี้ เป็นครูแบบบูรณาการที่อิดกันสมัยนี้ได้สบายเลยพราะต้องรู้ไปเสียทุกเรื่อง”

สรุปผลการทดลองใช้ครามและสีธรรมชาติทั่วไปในงานศิลปะ

สีที่ใช้ สีจากธรรมชาติสีน้ำเงินเข้ม สีเหลืองจากใบมะม่วงและใบมะพุด สีเทาจากใบครุฑ สีส้มจากกะองหุ่มเมล็ดคำแสด สีชมพูจากครั่งสีเขียวจากใบหูกวาง

เทคนิคที่ทดลองใช้

๑. พิมพ์ชิลค์สกรีน พบว่าเนื้อครามและเนื้อสีธรรมชาติทั่วไปผ่าน漉漉ลายในบล็อกสกรีนได้ดีมาก พิมพ์ได้ทั้งแผ่นกระดาษ และผ้า ผ้าฝ้าย ผ้าหันนั้นเมื่อนำมาล้างน้ำจะคงเหลือสีติดผ้าอยู่ประมาณ ๓๐% ซึ่งถือว่ายังไม่เป็นที่น่าพอใจ แต่บนแผ่นกระดาษได้ผลดีมาก นอกจานนี้ได้ทดลองนำผ้าที่พิมพ์ลายลงแล้วมาเคลือบหันบริเวณสีด้วยสารซิลิเกต พบว่าสีครามและสีในครุฑผสมด้วยน้ำสนิม ติดเนื้อผ้าได้ดี เมื่อลองใช้ย่างไม้ (Gum Arabic) ซึ่งมีการใช้ในอุตสาหกรรมพิมพ์ผ้า และพิมพ์ภาพ มาเป็นตัวผสมกับเนื้อสี ทำให้เนื้อสีคุณภาพดี เหมาะกับงานพิมพ์ แต่ไม่ได้ช่วยทำให้สีจับเส้นไปผ้าได้มากนัก
๒. งานบาติก (Batik) เมื่อทดลองเขียน漉漉ลายด้วยเส้นเทียน บนผ้าฝ้าย แล้วนำไปข้อมคราม ผลออกมากเป็นที่น่าพอใจมาก ไม่ต้องใช้สารใดๆ เป็นตัวเคลือบหรือเป็นตัวยึดสี แต่จะได้สีคราม และ漉漉ลายสีขาวอย่างเดียว
๓. การใช้เนื้อครามมาใช้กับงานนาติกรະนาย (Batik Paint) พบว่ามีความเป็นไปได้สูงในการใช้เนื้อครามผสมกับน้ำด่างธรรมชาติอย่างเค็มมาระนาญภาพบนผ้าฝ้ายและกระดาษ
๔. งานมัดย้อมและเย็บย้อม ผ้าที่สร้าง漉漉ลายด้วยการมัดลาย และเย็บลาย เพื่อกันสี เมื่อนำไปข้อมด้วยสีคราม นับว่าเป็นการข้อมเย็นที่ได้ผลดีมาก 漉漉ลายชัดเจน เมื่อได้ทดลองใช้แล้ว ยึดตราห่านคู่ ซึ่งเป็นไยฝ้าย ๑๐๐% พบว่าได้ผลดีมาก
๕. การทดลองเก็บเนื้อสีธรรมชาติ เพราะสีธรรมชาติที่ใช้จะมีน้ำเป็นส่วนผสม นับเป็นข้อจำกัดในการเก็บรักษา เมื่อทิ้งไว้นานสีจะบูด จึงได้ทดลองนำสารส้มผสมเพื่อแยกเนื้อสีกับน้ำ จะได้เนื้อสีเก็บไว้ใช้โดยไม่บูด สีที่ทดลองแล้วได้ผลในการเก็บนานได้คือ สีจากชิ้นเลื่อยไม้หลุมพอ และสีจากใบครุฑ โดยที่มีน้ำสนิมเป็นมอร์เดนท์ อิกวิธีหนึ่งคือนำเนื้อสีที่ได้ไปตากแดดจนแห้งจะได้ผงสีไว้ใช้ได้นาน เมื่อจะใช้ก็ละลายกับน้ำสะอาด
๖. การเขียนภาพสีครามบนผ้าฝ้าย จากการทดลองของอาจารย์ ผ่อง เช่งกิ่ง สถาบันอาชรมศิลป์ได้พยายามในการใช้เนื้อครามเปียกมาเขียนภาพบนผ้าฝ้ายโดยใช้เทคนิคการรองพื้นด้วยการจากผงเม็ดมะขามกับผงสมุนไพรสีฟ้าและผงสมุนไพรสีเขียว ผสมกับน้ำ แล้วนำไปรองพื้นบนผ้าฝ้าย แล้วใช้สีครามเขียนภาพ ผลลัพธ์ที่ได้คือภาพที่มีสีเข้มและคงทน

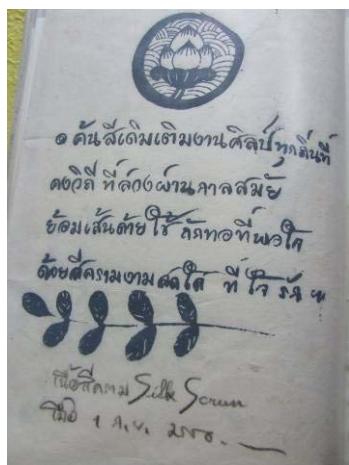
๔-๑๕ การศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้ศิรกรรมกับงานศิลปะ

๔-๑๕.๑ ภาพเขียนฝาผนัง โอบสถ์ใช้ศิรกรรมธรรมชาติ

๔-๑๕.๒ ปูนปั้นมีร่องรอยครามวัดคุเต่า สงขลา

๔-๑๕.๓ ศกรินค์วายเนื้อคราม

๔-๑๕.๔ เสื้อปีกเย็บข้อมคราม

๔-๑๕.๕ ศีร์จำจากใบคุรุระ

๔-๑๕.๖ ภาพเขียนศิรกรรมบนผ้าฝ้าย

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานพื้นฟูกิจกรรมการย้อมครามในวิถีผ้าพื้นบ้านภาคใต้ เป็นรูปแบบของงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ที่มีพัฒนาการเชิงวิชาการ งานพัฒนา และวิถีชีวิตรุ่นๆ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จากเวทีรายงานผลและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปบทเรียนโครงการเมื่อ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๒ ที่บ้านแพรกหา และข้อสังเกตจากเวทีกัลยาณมิตร ๓ ครั้งตลอดการดำเนินงานโครงการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายทั้งในกลุ่มทอผ้าและกลุ่มผู้สนใจจากหลากหลายกลุ่ม หลายระดับ สามารถเก็บประเด็นมาประมวลสรุปองค์ความรู้และเชิงเป็นบทเรียนในมิติต่างๆ คุณค่าพลังการขับเคลื่อนและความสุขของผู้คนที่ได้เข้ามายังกันด้วยกระบวนการภูมิปัญญาความรู้ รวมทั้งข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เพื่อให้พลังภูมิปัญญาความรู้ตามวิถีพื้นบ้านสามารถเคลื่อนตัวไปอย่างไม่ขาดสาย

๕.๑ บทสรุปองค์ความรู้ กระบวนการย้อมครามในวิถีผ้าพื้นบ้าน ภาคใต้

โดยภาพรวมองค์ความรู้ที่ค้นพบและผลการปฏิบัติการทำคราม ย้อมครามโดยกลุ่มทอผ้าบ้านแพรกหา ร่วมกับกลุ่มนักเรียนมัธยมโรงเรียนสพทิพย ตามรายละเอียดที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๔ แล้วนั้น นับว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ทั้งหมด ในประเด็นสีธรรมชาติของภาคใต้ และเมื่อทำการวิเคราะห์เบริยบที่บันทึกภูมิปัญญาการย้อมครามในวิถีผ้าพื้นบ้านอีสานดังเดิม สรุปได้ว่ามีหลักการกระบวนการหรือขั้นตอนในการทำเหมือนกัน แต่จะพบข้อแตกต่างและประเด็นที่พัฒนาต่อยอดไปจากภูมิปัญญาดังเดิม เป็นข้อค้นพบใหม่ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ต้นคราม (Indigofera tinctoria) สายพันธุ์ฝักโคลงงอ (arrecta) เป็นพืชที่พบทั่วไป เนพาะถิ่นใต้ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างอย่างชัดเจนเมื่อเบริยบที่บันทึกต้นครามสายพันธุ์ฝักตรงในภาคอีสาน และพบว่ามีผลต่อความแตกต่างของคุณลักษณะสีเนื้อคราม และสีครามหลังจากย้อมผ้าฝ้าย

๕.๑.๒ บทสรุปการก่อหนี้อุปกรณ์ของกลุ่มแพรกหา คือการใช้วัตถุดินธรรมชาติในวิถีพื้นบ้านอันประกอบด้วย น้ำแข็งในคราม ปูนกินหมากสีแดง เนื้อมะขามเปียก และน้ำด่างจากปูเป้าเปลือกถุงมะพร้าวสุก มีข้อค้นพบที่สรุปได้ว่า น้ำด่างเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดหนี้อุปกรณ์เป็นหรือกระบวนการเกิดสีคราม ซึ่งต้องใช้น้ำด่างที่มีความเค็มมากหรือความเป็นด่างสูงวัดค่า pH ๑๒ ขึ้นไป

๕.๑.๓ การใช้วัตถุดินเนพาะถิ่นและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเพื่อการผลิต คือการจัดการทรัพยากรห้องถิ่นที่เป็นไปเพื่อสิ่งแวดล้อมอย่างสมมูล การเลี้ยงหม้อคราม ย้อมผ้าครามของกลุ่มแพรกหาใช้น้ำซาวข้าวเจ้า (ส่วนทางอีสานใช้น้ำซาวข้าวเหนียว) ใช้น้ำมะขามเปียกเป็นอาหารครามทุกครั้ง

หลังการย้อม และใช้น้ำด่างจากบีบีแลปเลือกกลุ่มมะพร้าวสุก (ส่วนทางอีสานใช้น้ำด่างจากบีบีถ้าของต้นไม้บางชนิด)

๔.๑.๔ หลักสูตรบูรณาการการเรียนการสอนด้วยครรภ์ เป็นหลักสูตรท่องถิน โดยใช้สารการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ทำโครงการสักดเนื้อสีครามจากใบครรภ์ การก่อหม้อครรภ์ และการย้อม ซึ่งเป็นกระบวนการทางเคมีพื้นฐาน จากนั้นเชื่อมโยงไปสู่สารการเรียนรู้ศิลปะทำโครงการเรียนผ้าباءติดด้วยสีครามและสีธรรมชาติทั่วไป และสาระเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาท่องถินและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เป็นแกนกลาง

๔.๑.๕ การพื้นฟูกระบวนการย้อมครรภ์ขึ้นใหม่ในวิถีผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งภูมิปัญญาเดิมขาดตอนไปนานประมาณ ๑ ชั่วศตวรรษ สรุปได้ว่าสามารถพื้นฟูขึ้นได้นั้นจำเป็นต้องมีองค์ประกอบของภาคีจากส่วนของชุมชนและเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านสีธรรมชาติในภาคและเครือข่ายข้ามภูมิภาคสถาบันการศึกษาในท่องถิน นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ผู้บริโภคที่ตระหนักรู้ในเรื่องสุขภาพสิ่งแวดล้อม และนักวิจัยที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงด้านผ้าสีธรรมชาติ โดยใช้เวทีกัดยัณมิตรเพื่อการพื้นฟูภูมิปัญญาความภาคใต้ เป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนงาน

๔.๒ บทเรียนทีมวิจัยและปฏิบัติการ

พัฒนาการพื้นภูมิปัญญา บทเรียนทีมวิจัยและปฏิบัติการ

สมบูรณ์ อัพภาสกิจ ผู้ประสานงานการวิจัยท่องถินภาคใต้ให้ความเห็นในเวทีสรุปบทเรียน (๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๒) ว่า “งานนี้ทีมวิจัยเด่นมีคุณนอกรุ่นใน นักวิชาการ ชาวบ้าน นักพัฒนา ที่น่าสนใจเป็นบทเรียนตัวอย่างที่สำคัญคือ นักพัฒนามีประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ทำ” การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประทุม เทองเรชุน หัวหน้าทีมวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้สรุปบทเรียนและผลกระทบที่ได้จากการขับเคลื่อนงานผ้าพื้นบ้านสีธรรมชาติมาอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ

๑. การจัดให้ทีมวิจัยมีองค์ประกอบ จากนักวิชาการ ผู้รู้เฉพาะด้าน ผู้นำชุมชนหรือผู้นำกลุ่มกิจกรรม และนักพัฒนาอิสระ ได้ช่วยให้เกิดพลังสร้างสรรค์เชื่อมโยงข้อมูลเกิดความชัดเจน รอบด้านทั้งในด้านลึกด้านกว้าง มีผลพลอยได้คือความเป็นกัดยัณมิตรที่เกิดจากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ นักวิชาการกับนักพัฒนา

๒. งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกลไกที่เหมาะสมในการนำความรู้หรือข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาทดลองไปใช้จริงได้ทันที โดยชุมชนหรือกลุ่มกิจกรรมซึ่งมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัย เป็นฐานเรียนรู้และปฏิบัติการ มีผลให้ชุมชนได้พัฒนาศักยภาพการหาความรู้ตอบโจทย์ของตัวเอง และสามารถกระดับองค์ความรู้ขึ้นมาเป็นผลงานวิจัย ซึ่งมีการบันทึกเป็นระบบ ถ่ายทอดได้อย่างเป็นรูปธรรม

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ก่อให้เกิดภาคีของทีมวิจัยจากหลายภาคส่วนด้วยหัวใจของการมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ถือเป็นรูปธรรมของการทำงานเชิงบูรณาการ หรือสหวิทยาการ และเกิดประโยชน์จริงต่อชุมชน ซึ่งได้เรียนรู้ตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ

จากประสบการณ์และการปฏิบัติการ ตลอดจนการฝึกสังเกตการณ์อย่างต่อเนื่อง ในระยะ
๑๙ เดือนของการดำเนินงาน โครงการ รวมทั้งประสบการณ์ที่ผ่านมาร่วม ๑๐ ปี ของผู้ศึกษาที่ได้
สัมผัสเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้านสีธรรมชาติ อันหมายถึง การสร้างสรรค์ผ้าพื้น ใช่องบนฐานปัจจัย
สี่ ตามความเชื่อ ความจำเป็นในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของกลุ่มชน ในภาคเหนือ ภาค
อีสาน ภาคกลางและภาคใต้ มีข้อสังเกตที่เห็นได้ชัดเจนว่า “การพื้นฟูกระบวนการย้อมคราม
แท้จริง เป็นเรื่องเดียวกันกับการคืนสู่วิถีพื้นบ้านที่มีวัฒนธรรมการกินการอยู่อย่างเกื้อกูลกันระหว่าง
มนุษย์กับธรรมชาติ” บทเรียนในเชิงกระบวนการดำเนินงานการพื้นฟูภูมิปัญญาดังเดิมที่ขาด
หายไปเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ร่วมสมัยกับปัจจุบันนี้ สามารถทำได้ดังนี้

ลำดับที่ ๑ เริ่มจากการสืบค้นเรื่องราวแล้วทำการรวบรวมองค์ความรู้และผู้เชี่ยวชาญ

ลำดับที่ ๒ จัดกิจกรรมระดมภูมิปัญญาจากผู้รู้หลายคน หลายถิ่นต่อเติมองค์ความรู้ และเทคนิค วิธีใช้ชัดเจน ครอบคลุม

ลำดับที่ ๓ ทำการฟื้นฟูโดยทดลองทำขึ้นตามองค์ความรู้เดิมให้จบกระบวนการ

ลำดับที่ ๔ พัฒนาต่อยอดอาชญากรรมร้ายในสาขาที่สอดคล้องมาเที่ยบเคียง หาแนวทางปรับปรุง พัฒนาให้เกิดคุณค่า และมูลค่า ตามที่คาดหวัง

๕.๓ คุณค่า ความงาม และความสุขที่เกิดขึ้น

หนูแจก เกื้อท่อง นักวิจัยและปฏิบัติการจากกลุ่มทอผ้าแพรอกหา ได้สรุปบทเรียนการ
ทำงานที่ผ่านมา ไว้ดังนี้

“ชีวิตประจำวัน ตื่นเช้าทำงานบ้านเสร็จก็ต้องรีบไปคุ้มครอง มีการประเมินขึ้นมาอีกหนึ่งอย่าง เพราะต้องไปคุ้มครอง ถ้าวันไหนไม่ได้ไปรีส์สิกเหมือนชีวิตขาดอะไรไปสักอย่าง เพราะครามเข้ามานี่เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตโดยไม่รู้ตัวและต้องคุ้มครองเขานี่เป็นอย่างดีด้วย ถ้าไม่เอาใจใส่รีส์สิกได้เลยว่าเหมือนเขาไม่ชีวิตเหมือนคน เขาจะไม่สบายเหมือนคนเลย ถ้ารักษาไม่ถูกวิธีเขาอาจจะตายเหมือนสิ่งมีชีวิต เขาคงขาดความรักความเออใจใส่ไม่ได้เหมือนกัน ต้องคุ้มครองให้ชัดเหมือนถูก เหมือนคนพิเศษ คงดูว่าเขาอยากกินเค็ม กินส้ม กินหวาน รีส์สิกได้เลยว่าพ่อนามาเรี้ยงกับคราม การใช้ชีวิตกับเปลี่ยนไป ใจเย็นมากขึ้น ปล่อยวางมากขึ้น แต่ก่อนเป็นคนใจร้อนมากไม่ค่อยยอมใคร ทำอะไรไม่เป็นเป็นเด็กในสายตาพ่อแม่ต่อหน้า ไม่มีความรับผิดชอบ แต่พ่อนามาทำครามได้ปลูกคราม ได้เลี้ยงครามกับเปลี่ยนไป จับจอบจับพร้าเป็น บุคคลเป็น แต่ก่อนไม่เคยได้ทำอะไรเลย รีส์สิกว่าตัวเองมีคุณค่ามากขึ้น ได้รับสิ่งดีๆเข้ามาในชีวิตมากขึ้น ได้เจอเพื่อนพ้อง ได้เจอสิ่งใหม่ๆ ได้มองโลกกว้างไกล สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้รู้ ที่ไม่เคยรู้จักได้รู้จัก ดีใจที่ได้ทำครามชีวิตตัวเองได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีรู้จักตัวเองมากขึ้น ได้รู้จักคนรอบข้างมากขึ้น

ผลที่ได้รับจากโครงการ ตั้งแต่รู้ว่าโครงการพื้นฟูครามภาคใต้ได้เลือกกลุ่มแพรพยายามเป็นแกนนำก็รู้สึกตื่นเต้นมากเลย เคยได้สัมผัสรู้แรกตอนงานค่ายที่สวนสีน้ำรุ่มชาติที่สิงห์บุรีไม่ชัดเจนเท่าไร แต่พอรู้ว่าโครงการเลือกมาทำที่แพรพยายามก็ดีใจมาก เพราะจะได้ทำเต็มที่สักครั้งหนึ่งก็ยังดี

ได้ปูอุปกรณ์ ได้ทำเนื้อคราม ได้ก่อหน้าคราม ได้ย้อมผ้าคราม ได้ทอผ้าคราม ได้ไปให้ความรู้กับกลุ่มที่สนใจ ได้อะไรมากมายอย่างที่คิดไม่ถึง ผ้าทอเก็มีคุณตอบรับมีตลาดกันพอสมควร ทำกันไม่ทัน ผ้ามัดย้อมลองทำออกมาก็เป็นที่ต้องการของตลาดเหมือนกัน เอียนนาติกใช้ครามย้อมออกมาก็สวย ภาพเอียนบนผ้าเก็มใช้ครามเอียนได้ รู้สึกว่าครามใช้ประโยชน์ได้มากมาย ไม่นึกว่าต้นครามต้นเล็กๆ จะทำอะไร ได้เยอะมากกว่าที่คิด หลังจากที่ได้เห็นผลงานหั้งหมุดแล้ว ก็นึกถึงคำสัญญาที่ให้ไว้กับแม่ครูครามที่บ้านโภกภูว่าจะทำให้ได้ เราก็ทำได้จริงๆ ถึงแม้จะไม่เก่งเท่าแม่ๆ ที่โภกภูว์ตาม แต่ก็ภูมิใจหายเห็นใจ ได้รับคำชมบ้าง คำติบ้างเราก็น้อมรับความแก้ไขแล้วพัฒนาตัวเองต่อไปในวันข้างหน้า

การเลี้ยงครรภ์ตอนแรกๆ ล้วนต้องมีความตื่นตัวของแม่ แต่พอไปลักษณะที่ปรับตัวให้เข้ากับเราได้เริ่มรักเริ่มผูกพัน รายได้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับจากการทำงาน ได้ความรู้การปลูกครรภ์ ตัดครรภ์ ทำนื้อครรภ์ ได้ทำน้ำด่าง ได้ย้อมครรภ์ ได้ทอผ้าครรภ์ ภูมิใจในตัวเองมาก

มีความสุขเพิ่มขึ้น เพราะได้ทำสิ่งแรกใหม่ ทำผ้าครามให้ผู้คนได้ใช้ได้รับคำชมก็มีแรง
มากขึ้น ส่วนชื่อเลียงเดิมก็เป็นที่รู้จักพอมาทำสีครามก็มีคนรู้จักมากขึ้น มีคนมาเยี่ยมกลุ่มนากขึ้น
ได้บรรยายให้เขาฟัง รู้สึกว่ามีความสุขที่สิ่งที่เราทำได้ให้ความรู้คนอื่นๆ ให้รู้จักรามมากขึ้น ได้รู้
คุณค่าของรำ เพื่อนพื่นบ้านก็ลิ่ยานมิตรเข้ามายิ่มและให้กำลังใจอยู่บ่อยๆ รู้สึกว่าถ้าเราทำอะไร
แล้วมีคนติดตาม มีคนให้กำลังใจ มีคนสนใจ ถึงยากแค่ไหนถึงหนื่อยแค่ไหน ก็รู้สึกว่ามันง่ายขึ้น มัน
ทำให้เหนื่อย มีกำลังใจที่จะต่อไป พร้อมที่จะเดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคง

ห้องเรียนครามในชุมชนนั้นคนในชุมชนไม่สนใจเท่าไร ส่วนคนนอกพื้นที่ไม่สนใจรู้สึกันไม่ค่อยมาก แต่ก็หวังว่าคึกคักในชุมชนจะให้ความร่วมมือมากกว่านี้”

กัญญาณี สงคง (พี่เกี้ยว) อายุ 60 ปี ช่างทองผู้ระดับครู ใช้ชีวิตอยู่กับงานทองผู้ด้วยความรักมานานร่วม ๒๐ กว่าปีและเป็นสมาชิกรุ่นก่อตั้งกลุ่มทองผู้บ้านแพรกหา กล่าวถึงความสุขที่ได้มีส่วนร่วมในการพื้นการย้อมครามครั้งนี้ว่า “ ไม่เคยคิดว่าจะย้อมได้หรือไม่ได้ รู้แต่ว่าทำด้วยความรัก ทุกวันนี้ภูมิใจมากๆตื่นเช้ามาได้เข้าห้องครามย้อมผ้าคราม อาชีพทองผ้าย้อมครามทำให้ชีวิตเป็นไปอย่างไม่รีบร้อน ทำอยู่ในบ้าน อย่างพักผ่อนอย่างนอนตอนไหนก็ทำได้ผ้าที่ทำก็กำหนดราคางองได้มีคนมาเยี่ยมชม โรงเดี่ยงครามรักกันมาก แม้ว่าจะไม่ได้เงินมากเท่าอาชีพอื่นแต่มีความสุข ”

ทัศนะจากก้าลยาณมิตรเพื่อการพื้นฟูครุณที่ภาคใต้ (บางส่วน)

พิกุล บุรีภักดี กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนสพทิพยวิทยา เล่าประสบการณ์ต่างๆ ใช้พื้นที่บ้านในชีวิตประจำวัน ในเวทีก้าลยาณมิตรครั้งที่ ๑ วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ หอศิลป์ปัตตานี ใหญ่

“ตอนวัยเด็กอยู่กับบ้านนั่งผ้าถุงนุ่งกระโปรงไม่เป็น วันหนึ่งเมื่อเราต้องออกงานเราต้องแต่งตัวให้เหมาะสมและความคิดเรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อมที่มีนานาน เกิดคำถามกับตัวเองว่า ด้วยตัวเราคนเดียวจะกอบกู้ความเป็นเรากลับมาได้อย่างไร ได้ต้องบ่าว่าเราจะใช้วิธีการนุ่งผ้าถุงพื้นบ้าน สิ่งที่ได้รับกับตัวเองคือ หนึ่งความสบายจากการนุ่งผ้าถุงผ้าฝ้ายนุ่งแล้วมีความสุข สองเราได้ใกล้ชิดกับงานศิลปะอย่างยิ่งเลย ทำให้เราได้ทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปะบนผ้าที่นุ่งห่มตลอดเวลา”

สุดใส ขันติธรรมพงษ์ นักแปลอิสระ ชี้ประเด็นความสุขในเวทีก้าลยาณมิตร๒รายงาน ความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการ ๖ เดือน (๒๕ กันยายน ๒๕๕๑) ที่ทำการกลุ่มทอผ้าแรกๆ ไว้ว่า

“การอยู่กับครอบครัวหรือสีธรรมชาติ โอกาสเจ็บป่วยน่าจะน้อย หรือหากเจ็บป่วยก็จะหายเร็ว เพราะใจเราอยู่กับมัน เวลาทำงานเงินเป็นส่วนหนึ่งแต่ถือส่วนหนึ่งที่สำคัญกว่า คือ ความสุข เพราะในความเป็นจริงเรามีเงินധุรกิจแต่เราไม่มีความสุข ส่วนใหญ่เราห่วงแต่งงาน ไม่ค่อยได้ทำความเข้าใจเรื่องทัศนคติและคุณค่าต่อสิ่งที่เราทำ พวกเรารอยู่กับหม้อครามเรามีความสุข การหมักครามเป็นเรื่องของชีวภาพเป็นอะไรที่น่าดื่นด้นในเชิงวิทยาศาสตร์ ทำให้เรามีความสุขสารหลังความสุขมันหลังมาเอง ความสุขจากการหลักการชิวๆ ก็คือต้องทำมันด้วยความรักชิวๆ พวกเราไปคุ้ยวบ้านโคงภูที่ทำคราม เราบอกว่าทุกคนมีความสุขซึ่งก้าวัดเรื่องรายได้ขาดต่ำกว่ารายอื่น ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้น”

พศ.อัมพร ศรีประเสริฐ ภาควิชาชีวเคมีคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สะท้อนบทเรียนในการเข้าร่วมเวทีสรุปผลการดำเนินงานในรอบปีไว้ว่า

“หม้อครามมีชีวิตอย่างไรตอบคุณวิทยาศาสตร์ได้ แต่พึงตระหนักร่วมกับวิทยาศาสตร์ไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิตจะต้องมีวัฒนธรรมเข้าชื่อมโยงในภูมิปัญญาความนอกรากมีตัวองค์ความรู้แล้วซึ่งแฝงความเชื่อ บนบทเรียนต่างๆ ทำให้คนได้อยู่ดีมีสุข เช่นคืนก่อนย้อมครามมีขั้นตอนว่าต้องทำใจให้สงบเย็น ในมิติของตลาดผ้าครามที่ยังยืนการเริ่มจากเด็กนักเรียน เยาวชน ได้เรียนรู้ที่มาของเสื้อผ้า ตัวแปรที่มีอยู่ทุกอย่าง อัตลักษณ์ จะส่งผลให้คนทำมีความสุข คนใช้ได้ดูแลคนทอผ้า คนทอผ้าได้ดูแลธรรมชาติ”

สุวรรณ หลังนาสังข์ บริษัทสังคมและสุขภาพ จำกัด สรุปข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเวทีรายงานผลการดำเนินงานรอบปีไว้ว่า

“เป็นงานวิจัยเด็กๆ ที่น่าทึ่ง เพราะมันมีผลกระทบ ได้ตั้งห้องน้ำ นุ่นของการเรียนรู้ นุ่นของการกระตุ้นเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน มีมิติของคนชีวิตและธรรมชาติยืนยัน ได้ถึงความไม่ตายตัวหนึ่งบวกหนึ่งมิใช่สองเสมอไป มีปัจจัยอื่นๆ มากเกี่ยวข้อง แต่ก็มุ่งมอง ได้ห้องน้ำ ชุดประภัย ให้มีการค้นคว้ามาต่อๆ กันอาจจะไปด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และอื่นๆ ซึ่งงานวิจัยนี้คงตอบได้ไม่หมด

ครามเป็นบทเรียนของธรรมชาติที่ไม่น่าเชื่อว่ามัน ได้แสดงวงจรของธรรมชาติอย่างเหลือเกิน ทั้งบำรุงดิน ทั้งทำให้ความหลากหลายในธรรมชาติกลับมาสู่กลุ่มทอผ้า สู่การพื้นที่กลับมาสู่การทำหลักสูตรในโรงเรียน กลับมาสู่ตลาดแห่งคุณค่า ครามเป็นจุดนทรีย์ตัวเล็กๆ ที่สอนเรามากมาย โดยเฉพาะในเรื่องจิต ใจว่าคนไทยกำลังมองอะไรเป็นส่วนๆ การเรียนในมหาวิทยาลัยมันทำให้แยกส่วน จนมองแต่ส่วนของตัวเอง ความจริงมันเป็นองค์รวมของธรรมชาติ และเกือบกลุ่มต่อชีวิตเราทุกคน และสัญชาตญาณแห่งความรัก”

๕-๑ เครื่องข่ายเรียนรู้จากกลุ่มชาวบ้านและสถาบันการศึกษา

๕-๑.๑ กลุ่มแม่บ้านจากภูเก็ต

๕-๑.๒ นักเรียนจากราษฎร์

๕-๑.๓ ภูมิใจจังครับผม

๕-๑.๔ นักศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิคพัทลุง

๕-๑.๕ อาจารย์ นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ

สงขลา

๕-๑.๖ อาจารย์ นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

๕.๔ แนวทางพัฒนาต่อยอดวิถีความบ้านแพรภaha

อย่างไรก็ตามในเมื่อพิจารณาถึงความยั่งยืนในการปฏิบัติ มีประเด็นที่พึงพิจารณา เพื่อสร้างเสริมให้ “วิถีความบ้านแพรภaha” สามารถเคลื่อนตัวไปได้อย่างต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้

๑. นาข้าว นาคราม จากเงื่อนไขและข้อจำกัดในพื้นที่นาคุณบ้านแพรภaha และวิถีชาวสวน ยางพารา ทำให้การขยายพื้นที่ปลูกครามมีข้อจำกัด จำเป็นต้องมีงานส่งเสริมกลุ่มปลูกครามเพื่อขาย ต้นครามหรือเนื้อคราม ให้กับกลุ่มทอผ้าย้อมครามซึ่งให้ชัดเจน โดยสนับสนุนกลุ่มทำนาพื้นที่นาโคก ซึ่งทำนาปีละครั้ง ทำการมหัลังจากเกี่ยวข้าว และหลังจากเกี่ยวครามทำเนื้อครามส่งขายให้กับกลุ่มผู้เลี้ยงครามแล้ว และวิถีกลุ่มเป็นปุ๋ยพืชสดต่อไป

ในปัจจุบันเนื้อครามเปียกมีความต้องการสูง ในตลาดกลุ่มผู้ทำผ้าครามหรือหม้อห่ออาหาร ภาคเหนือ จากข้อมูลการซื้อขายเนื้อครามระหว่างภาคเหนือและภาคอีสานพบว่าราคาเฉลี่ยระหว่าง ๑๐๐ – ๑๒๐ บาทต่อกิโลกรัม ที่สำคัญมากกว่านั้นยังสามารถส่งออกเนื้อครามไปต่างประเทศได้ ในแง่เศรษฐศาสตร์ ต้นครามถ้วงเป็นพืชที่ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาการปลูกเชิงเศรษฐกิจ ในพื้นที่ที่เหมาะสม ซึ่งในอดีตเคยเป็นมาแล้ว

๒. ห้องเรียนครามใต้คุนบ้าน พัฒนาต่อยอดเป็นศูนย์เรียนรู้การเลี้ยงการย้อมคราม คือ ห้องเรียนธรรมชาติในชุมชนที่เปิดกว้างในการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีตามวิถีพื้นบ้าน ด้วยการพาทำจากคนรุ่นแม่สู่รุ่นลูกหลานรุ่นหลานมาอย่างไม่ขาดสาย เปิดรอเพื่อนบ้านช่างทอผ้า ทุกชุมชนและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมงานผ้าพื้นบ้าน ครูและนักเรียนในห้องถิน เพียงเชื่อมั่นในการเรียนรู้การใช้ภูมิปัญญาปัจจัยสีเป็นเครื่องมือเรียนรู้ในการพัฒนาฝีมือและการดำรงอยู่อย่างพึ่งพาตนเอง อันเป็นทิศทางหลักในการปฏิรูปการศึกษา

๓. หลักสูตรห้องถินครามเชิงบูรณาการ เป็นประเด็นต่อเนื่องซึ่งจะมีผลกระทบต่อสถานศึกษาในห้องถินน่าจะได้ช่วยกันหยิบยกขึ้นมาทำการศึกษาและทดลองใช้อย่างจริงจัง อีกทั้ง

สนับสนุนให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่นๆ มาประยุกต์ในหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น ยางพารา ประมงพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน การทอผ้า เป็นต้น

๔. ผ้าพื้นบ้าน ผ้าโบราณ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยตรง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ การศึกษาเรื่องกระบวนการผลิต ผ้าพื้นบ้าน และผ้าโบราณต่อผู้บริโภคอย่างชัดเจนจริงจังและ ต่อเนื่อง เพื่อให้มีข้อมูลในการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องนุ่งห่มอย่างระหบနก្ស័ เลือกใช้ให้พอดีตามความจำเป็นในการใช้ผ้าพื้นบ้านและผ้าโบราณ

การนำร่องประเพณีการใช้ผ้าครามหรือผ้าทอพื้นบ้านของแต่ละภาคจะเป็นทางเลือก หรือ ช่องทางในการชวนกันมาให้ความสำคัญกับคุณค่าเครื่องนุ่งห่มที่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นเองได้อย่าง มีเอกลักษณ์ เหมาะสมกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละกลุ่มชน และวิถีวัฒนธรรมการใช้ ผ้าทอพื้นบ้านจะค่อยๆ หวานคืนมาอย่างมีชีวิตชีวา

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. ๒๕๔๑. การฟื้นฟุการย้อมสีครามธรรมชาติ. **Revival of Natural Indigo Dye** : เอกสารการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับผ้าย้อมคราม ๒๒-๒๕ กันยายน ๒๕๔๑ Lotus Suan Kaew Hotel, Chaingmai.

ประเทศไทย ทองเชิญ. ๒๕๔๘. นิคีอ....ผ้าทอพื้นบ้าน. โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค : เชียงใหม่. ๑๕๐ หน้า.

ประเทศไทย ทองเชิญ และคณะ. ๒๕๔๘. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแมสีธรรมชาติในวิถีผ้าพื้นบ้านภาคใต้ : สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพ.

อุ่ทอง ปราสาสนวินิจฉัย. ๒๕๔๐. ช้อนไวในสิม ก – ๙ ในชีวิตอีสาน (Hidden Treasures). ฟุลสตีอป : กรุงเทพ. ๓๒๐ หน้า.

Jenny, Balfour – Paul. 1998. **Indigo**. First Publish by British Museum Press. A division of British Museum Company Ltd. 46 Bloombury Street, London WCIB 300.

Jonathan Tucker. 2003. **The Silk Road**. Copyright by Philip Wilson Publishers, 7 Deane House, 27 Green wood Place, London NW5 1LB.

ภาคผนวก ๑

เกริ่น序文

ผนตกลูกทุกวันตั้งแต่กลางเดือนธันวาคมถึงกลางเดือนมกราคม ปี ๒๕๕๒ บรรยายกาศ สองเย็นรอบตัวได้จังหวัดพัทลุงจากเสร็จสินกิจกรรมในงานวิจัยและพัฒนา การพื้นฟูกระบวนการ ข้อมูล ซึ่งมีฐานปฏิบัติการในพื้นที่จังหวัดพัทลุงและสงขลา และได้เวลาในการเรียนรู้เรื่องราวการรื้อฟื้นผ้าสีธรรมชาติภาคใต้ โดยมีเครือข่ายชาวบ้านทอผ้าภายในภาคกับเครือข่าย กัลยาณมิตร จากต่างภาคหุบข่ายกัน โดยใช้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๕๖ หลังจากตัดสินใจจากกลุ่มชาวบ้านภาคอีสานหวานคืนแผ่นดินเกิด ลงมาอยู่กับกลุ่มนัดข้อมูลสีธรรมชาติบ้านคีริวง นครศรีธรรมราช ๒ ปี จนปัจจุบันดำรงชีพอยู่กับบ้านเกิดที่ พัทลุง

ปลายปี ๒๕๕๙ หลังจากจบโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแม่สีธรรมชาติในวิถีผ้าพื้นบ้าน ภาคใต้ ซึ่งมีฐานปฏิบัติการอยู่ที่คีริวงศ์ โดยสาระสำคัญคือ การตามหาภูมิปัญญาแม่สีธรรมชาติว่า ยังมีอะไรที่ไหนที่เคยรู้เคยเห็นหรือทำอยู่ที่ไหนบ้าง งานวิจัยขึ้นนี้ทำให้พบว่า ภาคใต้เรามีต้น กรรมล้วนขึ้นอยู่ตามธรรมชาติกระจาดulatory พื้นที่ แต่ไม่มีครรภ์จักว่าเป็นต้นกรรม พืชหลักที่ให้สีน้ำเงินหรือสีกรรมตามธรรมชาติจากหลายพันปีก่อนจนถึงวันนี้ รู้สึกใจระทึกและทึ่งมากเมื่อพบ บุ่มทรัพย์โบราณ แต่จะบอกกับใครให้เข้าใจได้ถึงคุณค่าที่อยู่ในศาสตร์และศิลป์ของภูมิปัญญา กรรมที่เคยได้เรียนรู้ของจริงมาจากการวิถีชุมชนภาคเหนือและอีสานเมื่อ ๑๕ ปีก่อน จึงได้แต่เก็บ ความปิติไว้ในใจ และตั้งใจว่าจะค่อยๆ ทำเรื่องคุณค่าภูมิปัญญาความอุดมให้เป็นที่ประจักษ์ เสียก่อน จึงค่อยๆ ชวนพื้นที่ทอผ้าและหมุ่นตัวที่รักการใช้ผ้าพื้นบ้านมาช่วยกันรื้อฟื้น ได้แต่ หลับตาฟันเห็นกลุ่มทอผ้าภาคใต้ที่นั่งทอผ้ากรรมและสีธรรมชาติอื่นๆ อย่างเป็นสุข แม้ยังไม่ชัดเจนว่า จะเริ่มต้นทำผันให้เป็นจริง ได้อย่างไร

“แม่เก็บเม็ดกรรมไว้ให้ หายไปนานนี้กว่าจะไม่มาอีก” แม่นอม (ประธาน สังฆ์เกยม) วัย ๘๐ปี แม่ของกัลยาณมิตรรุ่นพี่ที่ได้ไปอาศัยกินนอน รวมถึงใช้พื้นที่ในสวนมะพร้าวทดลองปลูก กรรม เปิดทางทักษิณเมื่อเวลาเยี่ยมคราปีใหม่ (๒๕๕๕) พร้อมกับยืนห่อเมล็ดกรรมให้เป็นของขวัญ ห่อประภัติพระเป็นของมีค่า ชั้นนอกห่อกับผ้าตาข่ายสีเขียว ชั้นในใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ เมื่อแกะห่อชั้นในก็ได้เห็นเมล็ดกรรมสีน้ำตาลเหลืองทองเม็ดเล็กๆ ประมาณ ๒ กะมีอ แต่ละเม็ดมี ขนาดและความแข็งเทียบได้กับลูกปัดขนาดจิ๋ว แม่นอมว่ามันเป็นเม็ดกรรมที่เก็บได้จากต้นสุดท้าย ซึ่งหลงเหลือจากกลุ่มเพาะชำที่นำไปแสดงประกอบการรายงานผลวิจัยตามหาแม่สีธรรมชาติภาคใต้ ที่ราชภัฏนครศรีธรรมราช (ต้นกรกฎาคม ๔๙) รู้สึกตื้นตันจนน้ำตาไหลซึ่งถึงความเป็นเมือง แม่นอมที่มีต่อต้นไม้ทุกต้นในสวนและผู้คนรอบข้าง

“ทั้งที่ไม่รู้ว่าจะกลับมาอีกหรือเปล่า ทำไมแม่จึงเก็บเม็ดครามไว้อย่างดี ”

“แม่เห็นฝึกมันอ้วนๆ งามๆ ก็เก็บมาตากให้แห้งแล้วทุบเอาแต่เม็ดไว้ เพื่อว่าไครมาขอปลูก” คำตอบเรียบง่ายกินใจเหลือเกิน ฉันได้ตัดสินใจวินาทีนั้นบอกกันแม่นอนว่าจะมาอยู่กันแม่สักปีเพื่อทุคลองปลูกกรรมขึ้นให้เต็มสวนเต็มนา จะได้ไหม

“ดีแหลกแม่ชอบคนปููกของ แต่บ้านแม่ไม่บ่าย(ไม่สะดวก) นะ” แล้วแม่ก็หัวเราะเสียงดัง
อย่างสนับสนุน

ตั้งแต่เมกราคม ๔๕ เป็นต้นมา ผู้จังได้เริ่มทดลองปลูกกรรมอยู่กับแม่นอมที่บ้านฉลอง ดำเนินดีหลัง จำกอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ทดลองหัวน้ำ ๒ แปลงคือในนา และในสวน ได้เรียนรู้วิธีชาวสวนจากแม่นอม ที่เคลื่อนตัวสอดคล้องไปกับต้นไม้หลากหลายในสวน หน้าร้อนมีมะม่วงพินพานต์ (หัวครก) มะม่วงเบา (มะม่วงพื้นบ้านภาคใต้) มะพร้าว ต้นตาลโตนด ได้สำรับมะม่วงยำ ข้าหัวโนนดอ่อน มะม่วงเชื่อม น้ำพริกมะม่วง มียอดหัวครกเป็นผักจิ้ม เม็ดหัวครกผัดน้ำผึ้ง(น้ำตาลโตนด) นับเป็นคำหับอาหารธรรมชาติงานเด็ดของชาวสทิงพระ พร้อมกันนั้นได้ชวนชาวบ้านแอบน้ำทำผ้าข้อมสีธรรมชาติจากใบมะพุด ใบเสมีด ใบมะม่วง เปลือกถุงมะพร้าว พร้อมกับเผยแพร่งานสีธรรมชาติให้กับโรงเรียนไกลีเดียง โดยมีกลุ่มนิตรสลับกันเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ บ้างช่วยงานข้อมผ้าในสวน เช่น ครูเจี๊ยบ (นงลักษณ์ ศรีชัยกิจวัฒน์) ครูตุ๊กตา(เอมอร โพธิ์วิจิตร) และพี่พิกุล (พิกุล บุรีภัคดี) โดยเฉพาะพี่พิกุลเป็นแม่หูยิ่งที่ชอบนุ่งผ้าถุง ในชีวิตประจำวันมาหลายปี เราชึงผูกพันเป็นพี่น้องกัน ยิ่งกว่านั้นพี่พิกุลได้ช่วยชีวิตคนไว้ได้อย่างปาฏิหารย์เมื่อฉันโดนงูกะปะกัดในสวนตอนยามค่ำ ปลายปี ๔๕ พี่พิกุลจับรถจากสทิงพระมารับไปหาหมอยูที่บ้านท่าหินซึ่งอยู่ห่างจากสวนประมาณ ๓๐ กม. ได้ภายใน ๓๐ นาที ก่อนที่พิษงูจะกำเริบสูหัวใจ เพราะศรัทธาและมั่นใจในภูมิปัญญาพื้นบ้าน จึงพนักยจากพิษงูกะปะที่ร้ายมากๆ เดินได้เป็นปกติเพียง๑๐ วันหลังจากการรักษาซึ่งใช้หลักการคุณพิษออกจากร่างกายด้วยก้อนสนธุนไพร และการดูแลทางใจด้วยหัวใจที่เป็นธรรมของหมอยู

กล่างปีต้านกรรมแหงช่ออดอกและเริ่มติดฝึกอ่อนๆพอเหมาะสมกับการตัดนาทำเนื้อคราม เดือครือนถึงแม่นอมต้องวิงหาอุปกรณ์ช่วย โอ่งมังกรแซ่ใบคราม ไม่ไฝ่สานตีครามและหาชื้อปุ่น กินหมากมาตุนไว้ ด้วยแม่นอมเป็นที่รู้จักรักใคร่ของชาวบ้านแถบนี้ จึงหาของที่ต้องการได้ทันเวลา ทดลองตีคราม โอ่งแรกรหังจากแซ่ไว้หนึ่งคืน จ้าได้ว่าเห็นอ่ห่วมตัว แต่ในใจปิติยิ่งเมื่อเห็นฟอง ครามสีน้ำเงินเต็มโอ่ง และได้เห็นเนื้อครามสีน้ำเงินเข้มในวันรุ่งเช้า

วันที่ ๒๒-๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๕ กิจกรรมพลิกฟื้นภูมิปัญญาภารมภากติจึงเกิดขึ้นในสวนสีธรรมชาติ โดยมีน้อง芬 (รัชนี เมฆสว่างวงศ์) และน้องกิก (ธนศักดิ์ เมฆชจร) สองกัลยาณมิตรจากต่างภาคผู้มุ่งมั่นช่วยชาวบ้านเรื่องผ้าสีธรรมชาติตามด้วยกัน เป็นกำลังหลักในการดำเนินการพากรุกรรมและอุปกรณ์จากเมืองสกุลนคร มีป้าสาย ป้าคง และบุญยง กัลยาณมิตรรุ่นพี่หนุนช่วยกำลังทรัพย์และกำลังใจตลอดมา คือพี่อิง (สมยศ สุภาพรเหมินทร์) ส่วนพี่นัย (วินัย สังข์เกยม) ได้เชื่อมโยงพี่ส (รสนา โตสิตะรุกุล) ไปร่วมงาน ฝ่ายเจ้าถิ่นมีช่างทองผ้ากลุ่มกระแสสินธ์ กลุ่มเกาะயօ กลุ่มมัดข้อมสีธรรมชาติบ้านคีริวง และกลุ่มทองผ้าบ้านแพรกหา ครูนักเรียนในอำเภอสพิงพระเกื้อทุกโรงเรียนพากันมาร่วมเรียนรู้เรื่องกรรมอย่างคึกคัก

งานโภนโรงพลิกฟื้นภูมิปัญญาภารมภากติจึงเป็นไปได้ที่จะเดินต่อ โดยการใช้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการขับเคลื่อน เมื่อประสานทีมวิจัยได้ลงตัว และการขอสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) ได้รับอนุมัติ ต้นครามต้นแรกของแม่นอมในสวนสีธรรมชาติจึงได้เดินทางหยิ่งรากฝากใบ แพร่ขยายต่อสู่วงกว้างใน ๒ ปีต่อมา

ประพิ พองเชิญ มกราคม ๕๒

เวที กัลยาณมิตร เพื่อการพลิกฟื้นภูมิปัญญาภารมภากติ

๒๒ – ๒๘ สิงหาคม ๔๕ สวนสีธรรมชาติ บ้านชะลอน ตำบลดีหลวง อำเภอสพิงพระ จังหวัดสิงคโปร์

ให้พื้นผ้านำพาเราไป

โรงเรียนครามปลูกสร้างอย่างเรียบง่าย ซึ่งดัดแปลงจากคอกวัวของแม่ลอย ด้านหน้ามีแผ่นป้ายเขียนติดเอาไว้ว่าห้องเรียนคราม ตรงประตูทางเข้าพวกราชช้วกันตกแต่งด้วยต้นครามและก้อนหินอย่างสวยงาม ภายในห้องเรียนครามมีหม้อครามกว่าสิบหม้อ ซึ่งเป็นหม้อครามที่พวกราชร่วมกันเลี้ยง ทุกคนในกลุ่มรู้ดีว่าหม้อครามแต่ละหม้อเป็นของใคร เพราะเราจัดวางแยกกันเป็นกลุ่มอย่างชัดเจน

เมื่อเดินเข้าไปในห้องครามก็จะพบกับหม้อครามของพมเป็นกลุ่มแรก ซึ่งมีอยู่สามหม้อ ถัดจากของพมไปอีกที่เป็นของพี่ปี้ซึ่งอยู่ตรงกลางห้องเลี้ยงคราม มีประมาณหกหม้อ ถัดเข้าไปด้านในก็เป็นของพี่เจียวประมาณเจ็ดหม้อ ทางด้านมุมซ้ายเป็นของพ่ออง มีด้วยกันประมาณสี่หม้อ ถัดมาอีกที่เป็นของป้ารินประมาณสามหม้อ และของพี่หยอยอีกประมาณสี่หม้อ

พวกราเลี้ยงครามผ่านมาสองปี นับจากวันแรกที่เริ่มรู้จักกับสีคราม และค่อยเรียนรู้กับมันทีละเล็กลงน้อย จากเริ่มห่วนแม่ล็อดลงบนผืนดิน เห็นการเจริญเติบโตของต้นคราม ตั้งแต่ออกใบเล็กๆ จนมันออกดอกติดฝัก และตัดกิ่งก้านใบมาทำเป็นมัดเล็กๆ แข่น้ำเพื่อแยกสีออกจากใบ และเติมปุ๋นกินหมากเติมออกซิเจนลงไปโดยวิธีที่เรียกว่าการ โอมคราม สีจากใบครามที่ล落ลายอยู่ในน้ำก็จะวิ่งเข้าจับเนื้อของปุ๋นกินหมากเหมือนกับคนที่จมน้ำพยายามเข้าหาที่พึง แล้วทิ้งไว้ให้ตกตะกอน เรายังจะได้เนื้อครามสีน้ำเงิน

แม้จะได้เนื้อครามเป็นสีน้ำเงินสวยงามแล้ว แต่เราที่ไม่สามารถนำมาย้อมผ้าได้ เพราะสีครามยังไม่สามารถแทรกซึมเข้าไปยึดเกาะกับเนื้อของผ้าได้ เราที่ต้องปรับเปลี่ยน โครงสร้างของเนื้อครามอีก ซึ่งเป็นขั้นตอนของการก่อหม้อคราม

คนเมื่อก่อนเขารู้ได้อย่างไรว่าจะต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างของครามเพื่อให้สามารถเข้าไปยึดเกาะกับเนื้อผ้าได้ และที่สำคัญเขารู้ได้อย่างไรว่าต้องใช้น้ำขาวขาว น้ำด่าง และมะนาว เป็นตัวช่วยในการก่อหม้อคราม

นำขาวขาวหมักรวมกับเนื้อคราม เติมน้ำด่าง และมะนาวตามสัดส่วนที่ไม่สามารถชั่งตวงวัดได้อย่างแน่นอน แต่ต้องใช้ความชำนาญในการสังเกต ทิ้งไว้นานวันเข้าก็ถือเกิดเป็นจุลินทรีย์ตัวเล็กเข้าไปเปลี่ยนโครงสร้างของเนื้อคราม จากสีน้ำเงินให้กลายเป็นสีเหลืองมะเขือเทศ ซึ่งเมื่อเราเอาผ้าซึ่งเป็นผ้าฝ้ายลงไปแขวนในหม้อคราม สีครามซึ่งเป็นสีเหลืองมะเขือเทศก็จะวิ่งเข้าไปยึดเกาะกับเส้นฝ้าย เมื่อยกขึ้นมาโคนอากาศก็จะค่อยเปลี่ยนจากสีเหลืองเป็นสีน้ำเงิน

บางวันที่เราเติมส่วนผสมลงตัว ผสมสัมผัสด้วยเสียงหัวเราะขอบใจของตัวจุลินทรีย์ที่อยู่ในหม้อ วันไหนที่หม้อครามมีกลิ่นเหม็น ในความรู้สึกของพมเห็นตัวจุลินทรีย์ทุรนทุราย

นอนหายใจไม่ออกพากันลืมหายใจ บางครั้งก็ทำให้ไม่สบายใจ แต่สุดท้ายเรา ก็ต้องทำใจ แล้วตั้งสติ พิจารณาว่ามันขาดอะไรที่เราเติมเข้าไป ก็คือยาแก้ไขกันไป บางครั้งเรา ก็วินิจฉัยไม่ถูกว่าเราต้องเติมอะไรบ้างเพื่อที่จะให้จุลินทรีย์ในหม้อน้มสามารถพื้นตัวขึ้นมาได้

เมื่อไปดูการเลี้ยงครรภ์ที่โภคภู เราได้เจอกับแม่สาย แม่สีดา แม่คง ซึ่งเป็นคนเลี้ยงครรภ์ที่มีความชำนาญ สามารถแก้ไขหม้อครรภ์ที่มีอาการไม่ดีให้กลับมาดีได้ คนที่จะเลี้ยงครรภ์ได้ก็ต้องเข้าใจ หลักวิทยาศาสตร์ เรื่องเหตุและผล ซึ่งมันก็ผูกโยงไปถึงการเข้าถึงธรรมะ เพราะธรรมะเป็นเรื่องของเหตุและผล คืนให้พับเหตุแห่งทุกข์ เพื่อที่จะดับทุกข์ ไม่แปลกที่เราพับเจอแม่สาย แม่สีดา แม่คง จึงสัมผัสได้ถึงอาการแห่งความสุขความอ่อนโยนความเมตตาที่มีให้กับพวกรา โดยการให้ความรู้ เรื่องการเลี้ยงครรภ์ โดยไม่ปิดบัง ก่อนจะกลับบ้านให้ครรภ์พวกราสามารถเลี้ยงต่ออีกนิดสองนิด

ประมาณกลางปี50 ที่หอศิลปะสยามอันเก่าหาดใหญ่ มีการจัดงานเรื่องผ้าสีธรรมชาติ มีคนสนใจไปร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก ในงานมีผ้าทอนมือสีธรรมชาติของชนเผ่าและชาวบ้านตามภาคต่างๆจัดแสดงอย่างน่าสนใจ มีผ้าสีธรรมชาติมาวางขาย มีทั้งเสื้อ กางเกง ผ้าพันคอก มีนิทรรศการให้ความรู้เรื่องสีธรรมชาติ มีใบไม้ที่ให้สีสันหลากหลายมาให้ดู ตลอดถึงกระบวนการเลี้ยงและย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ

ผมได้รู้จักกับพี่หยอยซึ่งเป็นแม่ганในครั้งนั้นด้วยการแนะนำของพี่จูรุญ พี่หยอยเป็นคนพاتลุง แต่ไปทำงานอยู่ที่ภาคอีสานหลายปี ตอนที่ทำงานอยู่ท้องอีสาน ได้คุยกับลูกคือผู้กับชาวบ้านที่ทำเรื่องผ้าสีธรรมชาติ จึงได้ความรู้เรื่องสีธรรมชาติจากทางอีสานมากพอสมควร โดยเฉพาะสีคราม เป็นสีที่พี่หยอยสนใจเป็นพิเศษ

หลังจากเสร็จงาน พี่หยอยก็กลับสวนสีธรรมชาติที่สทิงพระ ซึ่งเส้นทางกลับเป็นทางเดียวกันกับบ้านของผมที่เก่าใหญ่ สวนสีธรรมชาติจะถึงก่อน ส่วนบ้านผมก็ต้องนั่งรถต่อไปอีกประมาณ10 กิโลเมตร เราออกจากหาดใหญ่ประมาณสองชั่วโมงก็ถึงสวนสีธรรมชาติ เมื่อเข้าไปในสวนจะเห็นอาคารหลังใหญ่หนึ่งหลังซึ่งพี่หยอยใช้เป็นที่นอนและทำงาน ด้านข้างของอาคาร ก็จะเป็นโรงย้อมผ้า ซึ่งมีเตาดินเผาอยู่สองถัง ตอนแรกที่เห็นผมนึกว่าเป็นเตาคีบวน้ำตาลโตนด เพราะถ้าสทิงพระเป็นแหล่งที่ขึ้นชื่อในเรื่องการทำน้ำตาลโตนด

พี่หยอยบอกว่าผ้าที่เอาไปขายที่หาดใหญ่ได้จากการย้อมที่นี่ทั้งหมด จะมีนาบกับน้ำแหง ซึ่งเป็นชาวบ้านที่นี่มาช่วยย้อม พี่หยอยก็จะให้ค่าแรงคิดตามจำนวนชิ้น ซึ่งย้อมแต่ละครั้งก็มีปริมาณมาก ทำให้ชาวบ้านที่นี่มีรายได้จากการย้อมผ้าอีกทางหนึ่งนอกจากได้ประจำที่ได้จากการทำเกษตร

ด้านหลังของสวนมีแปลงครรภ์อยู่ประมาณ 1 ไร่ ซึ่งเมื่อก่อนเป็นที่นาปลูกข้าวของแม่นอน ต่อมามีพี่หยอยเข้ามาอยู่แล้วน้อมกีบกอกให้เป็นแปลงทดลองในการปลูกครรภ์

พี่หยอยบอกว่าในช่วงแรกๆที่พยาบาลเลี้ยงครรภ์ซึ่งเริ่มต้นด้วยตัวคนเดียว เพราะตอนนั้นในภาคใต้ยังไม่มีไครรูรู้จักเรื่องสีธรรมชาติเลย แม้แต่ต้นครรภ์ที่งอกอยู่ตามข้างถนน ก็ไม่มีไครรูรู้ว่า

เป็นต้นคราม นึกว่าเป็นวัชพืชทั่งอกอยู่ทั่วไป ถ้าตามถึงเรื่องครามทุกคนจะนึกถึงครามที่ขายเป็นซอง ซึ่งมีไว้ซักผ้าเพื่อให้ดูใหม่ ซึ่งเป็นผงครามค้มี

แม่นอมเป็นกำลังใจสำคัญที่มีส่วนในการทำให้การพื้นครามในภาคใต้เป็นผลสำเร็จ เพราะตอนนั้นพี่หยอยรุสิกท้อแท้ก็เลยทิ้งสวนสีธรรมชาติออกเดินทางไปช่วงหนึ่ง และก็ไม่คิดว่าจะกลับมาเลี้ยงครามให้สำเร็จอีกแล้ว แต่พอกลับมาที่สวนสีธรรมชาติ แม่นอมก็เอารห่อผ้ามาขึ้นให้ เมื่อแรกห่อผ้าออก ภายในมีเมล็ดครามซึ่งเป็นเมล็ดที่โตสมบูรณ์มากมาก แม่นอมบอกว่าเก็บมาจากต้นที่พี่หยอยปลูกไว้ข้างตุ่นน้ำใกล้โรงย้อม

เมล็ดครามห่อนั้นทำให้พี่หยอยต้องทำเรื่องครามต่อ มีกัลยาณมิตรมาร่วมอีกหลายคน แล้วก็มาขายผลกับกลุ่มทอผ้าบ้านแพรกหาทางฝั่งพัทลุง และสามารถพื้นครามขึ้นมาที่ภาคใต้เป็นผลสำเร็จ

ครั้งหนึ่งพระยารัมภูมิเคยนำต้นยางพารามาปลูกที่เมืองตรังเป็นต้นแรก แล้วขยายพันธุ์จนเป็นไม้เศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้ชาวภาคใต้เป็นอย่างมาก จนมีคนทำอนุสาวรีย์เอาไว้ให้ปักทางเข้าเมืองตรัง อนาคตพากเราอาจจะต้องทำอนุสาวรีย์พี่หยอยไว้ที่หน้าห้องเรียนครามเหมือนกัน เพราะเป็นคนที่พื้นครามขึ้นมาในภาคใต้เป็นคนแรก แต่ก็เป็นแค่เรื่องที่ล้อกันเล่นเพื่อความสนุกเท่านั้นเอง

คำตามมากหมายผุดขึ้นมาในหัวของผม ตอนที่เจอพี่หยอยครั้งแรกที่สวนสีธรรมชาติ คำตามแรกก็คือทำไม้ผู้หญิงคนนี้ถึงมาทำเรื่องสีครามในขณะที่เรื่องการเลี้ยงครามมันเป็นเรื่องใหม่และไกลตัวของคนที่นี่ซึ่งไม่มีภูมิปัญญาในเรื่องนี้เลย เธออยู่ได้อย่างไรกับหม้อครามที่หั้งสีและกลิ่นไม่ค่อยเป็นที่รื่นรม

ผมเก็บคำตามเหล่านี้ไว้ในใจ ไม่ได้ตามเธอในสิ่งที่ผ่านสักแต่สิ่งหนึ่งที่คงจะเป็นคำตอบสำหรับผมได้เป็นอย่างดีก็คือ ใบหน้าและใบตาของเธอที่บ่งบอกถึงความสุขกับสิ่งที่ทำ

ทำให้ผมนึกถึงตอนที่ผมเริ่มสับสนกับชีวิต ไม่รู้จะเอาอย่างไรกับมันดี จะเรียนอะไรดี จะทำงานอะไรดี ผมไปหาพี่คนหนึ่ง แอบอกกับผมว่า “ทำสิ่งที่เราถนัด ที่ทำแล้วชอบมีความสุข แล้วสิ่งนั้นมันก็จะนำพาเราไปเอง”

ก็ทอผ้าเกือบร้อยตัวที่วางอยู่ในโรงทอของกลุ่มทอผ้าบ้านแพรกหา แต่เมื่อยังไม่ถึงสิบตัวที่ยังมีเสียงกระตุกเชือกส่งให้กระสวยวิ่งสอดเส้นด้าย ตามจังหวะการเหยียบยกเท้าของคนทอผ้า ทุกวันหลังจากข้อมรรยาด้วยความเลี้ยงครามเสร็จเรียบร้อย พี่เขียว พี่ปีศา พี่อง ป้าริน ก็จะมาหันทอผ้าที่โรงทอโดยใช้เส้นฝ้ายที่ข้อมด้วยสีครามมาหอเป็นผืนผ้าอันดงงาม

ยามที่พากพี่เขียวหยุดพักจากการทอผ้า ผมก็จะเข้าไปนั่งทอผ้าที่ก่อของพี่เขียว ใช้มือ กระตุกเชือกให้กระสวยพุ่งสอดเส้นด้ายเป็นผืนผ้า ในบางครั้งที่เรากระตุกเส้นด้ายแรงเกินไป และจังหวะของเท้ากับมือที่กระตุกไม่สัมพันธ์กัน เส้นด้ายก็จะขาด ก็ต้องเดือดร้อนพี่เขียวพี่ปีศาต้องมาต่อเส้นด้ายใหม่ บางครั้งผมก็ต่อเส้นด้ายเอง แต่กว่าจะต่อได้ก็ทำอาหนึ่งอแตกเหมือนกัน ต้องใจเย็น จริงๆถึงจะต่อเส้นด้ายได้ สิ่งหนึ่งที่ได้สำหรับการทอผ้าคือการทำให้จิตใจของเรายืนขึ้น

ผืนผ้าที่เราย้อมที่เราห่อ ได้จากรักเรื่องราวเราไว้มากนายน เพราะกว่าจะมาเป็นผืนผ้าเราได้เห็นทุกขั้นตอน และระหว่างการดำเนินการโครงการวิจัย พวกเราต้องลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ของชุมชนหลายชุมชน

พวกเรางไปปลูกครามที่บ้างกล้า ลงไปทำกิจกรรมเรื่องผ้าสีธรรมชาติกับพวกเด็กๆ ที่โรงเรียนสหพัฒนา เข้าไปในหมู่บ้านคิริวงค์ทางทุบเทาเพื่อเรียนรู้การทำผ้ามัดย้อมและการทำธุรกิจ พวกเราข้ามเทือกเขาบรรทัดจากฝั่งพัทลุงมาบังหมู่บ้านนาหมื่นสีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการทำผ้า การลงไบในแต่ละชุมชนนอกจากเราจะได้ความรู้เรื่องผ้าแล้ว เรายังได้รับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน

ผมได้รับรู้เรื่องการทำเรือเหนือและเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ปี31ของชุมชนคิริวงจากการพูดคุยกับคนที่สูญเสียคนใกล้ชิดในเหตุการณ์ ผมได้รับรู้เรื่องราวดัง��จากปากของคนที่รอดมาจากการณ์จริงที่พัทลุง ได้เข้าไปเยี่ยมนาวีวันซึ่งอาจารย์เขมานันทะเคยมาใช้ชีวิตอยู่ช่วงหนึ่งที่สหพัฒนา

สิ่งที่ผมได้รับจากการทำงานวิจัยเป็นเวลาสองปีที่ผ่านมา เป็นการย้ำคำพูดของพี่คนนั้นที่เคยบอกกับผมเมื่อหลายปีที่แล้วเอาว่า “ทำสิ่งที่เราอนัด ที่ทำแล้วขอบมีความสุข แล้วสิ่งนั้นมันก็จะนำพาเราไป遠方” ให้ได้ชัดเจนขึ้นจริงๆครับผม

สมศักดิ์ บุนยานาณ